

TOIMEENTULOTUKEEN LIITTYVÄN HÄPEÄN DISKURSSIT

Sari Kalkasmaa
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Sari Kalkasmaa	
Työn nimi Toimeentulotukeen liittyvän häpeän diskurssit	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn tyyppi Pro gradu- tutkielma
Aika Syksy 2024	Sivumäärä 57
Ohjaaja Marjo Kuronen	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Pro gradu- tutkimukseni tarkoitus oli selvittää, millaisia diskursseja toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä rakentuu köyhyyskirjoituksissa. Tutkimukseni aineisto koostuu Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä- kirjoituskilpailun (2019) 18 köyhyyskirjoituksesta. Tutkimuskysymykseni on: <i>Mitä ja miten toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä kirjoitetaan?</i> Aineiston analysoin diskurssianalyttisesti.</p> <p>Aineistosta muodostui kolme diskurssia, jotka nimesin <i>syyllistämisen diskurssiksi, puolustautumisen diskurssiksi ja oikeusdiskurssiksi. Syyllistämisen diskurssissa</i> toimeentulotukea tarvitsevat kuvaavat sitä, miten ulkopuoliset toimijat eli sosiaalitoimi, Kela, yhteiskunnan hyväosaiset, köyhyyttä kokemattomat ja nettikeskustelijat syyllistävät heitä ja saavat näin tuntemaan häpeää. Toimeentulotuki on myös stigma, minkä muodostumiseen ovat vaikuttaneet ulkopuolisten toimijoiden ennakkoluulot ja syyllistäminen. <i>Puolustautumisen diskurssissa</i> toimeentulotukea tarvitsevat puolustautuvat toimeentulotukeen liittyvää syyllistämistä sekä syyllistämisestä seurannutta häpeää vastaan. Diskurssissa toimeentulotuen tarvitsijat puolustavat toimeentulotuen tarvetta, eivätkä ole valmiita ottamaan vastaan syyllisyyden taakkaa. <i>Oikeusdiskurssissa</i> toimeentulotukea kuvaavat toimeentulotuen omaksi oikeudekseen, josta ei tarvitse tuntea häpeää. Diskurssissa toimeentulotukea tarvitsevat eivät suostu toimeentulotuen takia asemoitumaan stigmatisoitaviksi. He eivät myöskään ole valmiita tuntemaan häpeä siitä, että tarvitsevat toimentulotukea. Toimeentulotuki nähdään perusoikeutena sen sijaan, että se nähtäisiin häpeää synnyttävänä asiana.</p> <p>Tulosten perusteella toimeentulotuen käyttöön liittyy stigma ja tuen käytöstä tunnetaan häpeää. Toisaalta toimeentulotuesta ei aina tunneta häpeää. Yhteistä diskurssien rakentumiselle oli puhe siitä, että toimeentulotukeen liittyy vahvasti ennakkoluulot sekä stigma, joiden purkaminen on ainut keino vähentää toimeentulotukeen liittyvää häpeää.</p> <p>Jatkotutkimusaiheena olisi mielenkiintoista tutkia, miten pääministeri Petteri Orpon hallituksen leikkaustoimet toimeentulotukeen vaikuttavat jatkossa kansalaisten mielikuviin toimeentulotuesta ja toimeentulotukiasiakkaista? Entä millainen vaikutus näillä leikkaustoimilla on toimeentulotuen hakemiseen? Jos tuen hakeminen vähenee, mitä se yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta tarkoittaa? Entä onko juuri häpeä se syy, että tuen hakeminen vähenee entisestään, kun ihmiset, jotka tähän asti ovat pärjänneet omillaan ovatkin joutuneet uuteen tilanteeseen henkilökohtaisen huonontuneen taloustilanteen myötä?</p>	
Asiasanat toimeentulotuki, häpeä, stigma, diskurssianalyysi	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

TAULUKOT

TAULUKKO 1	18-65-vuotiaiden toimeentulotuen saajien (%) osuus koko väestöstä vuonna 2023.....	12
TAULUKKO 2	Toimeentulotuen bruttomenot (1000e) vuosina 2022 ja 2023.....	12
TAULUKKO 3	Yhteenveto toimeentulotukeen liittyvän häpeän kolmesta diskursista.....	47

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TOIMEENTULOTUKI VIIMESIJAISENA SOSIAALITURVANA.....	4
2.1	Vaivahoidosta toimeentulotukeen.....	4
2.2	Perustoimeentulotuen Kela-siirto.....	6
2.3	Toimeentulotuki tänä päivänä	9
3	HÄPEÄN MÄÄRITTELYÄ.....	13
3.1	Häpeän lähikäsitteet	13
3.2	Häpeä sisäsyntyisenä tunteena	15
3.3	Stigma ulkosyntyisenä tunteena	17
3.4	Aiempi tutkimus häpeästä, stigmasta ja toimeentulotuesta.....	19
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	21
4.1	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys	21
4.2	Sosiaalinen konstruktionismi tieteenfilosofisena lähtökohtana.....	22
4.3	Tutkimusaineisto.....	24
4.4	Aineiston analyysi.....	25
4.4.1	Diskurssianalyysi	25
4.4.2	Analyysin vaiheet.....	27
4.5	Tutkimuksen eettisyys.....	28
5	TOIMEENTULOTUKEEN LIITTYVÄN HÄPEÄN DISKURSSIT	31
5.1	Syyllistämisen diskurssi	31
5.2	Puolustautumisen diskurssi	36
5.3	Oikeusdiskurssi	41
6	YHTEENVETO JA POHDINTA.....	45
6.1	Tutkimustulosten yhteenvetoa	45
6.2	Pohdinta	48
	LÄHTEET.....	51
	LIITE 1 KUVAUS TUTKIMUKSESSA KÄYTETYSTÄ AINEISTOSTA.....	58

1 JOHDANTO

Arkielämässä asioidessani apteekissa koen alistuneisuutta ja huonommuutta, sillä kun käytännössä huomataan, että on toimeentulotuen asiakas. Sama vaikka olisikin ollut töissä pienellä palkalla ja vähillä tunneilla, ja silti saat merkin otsaasi, että olet "juuri heitä". Hävettää, leikkii kuin ei olisikaan. Mietti, että mitähän ne miettiivät tai katsovatko pahasti. Ajattelevatko, että eikö tuo terve ihminen voi mennä töihin. Kirjoittaja 35

Edellä oleva ote on yhdestä pro gradu- tutkimukseni aineiston kirjoituksista. Sen on kirjoittanut 34- vuotias työtön nainen, koulutukseltaan lähihoitaja ja medianomi. Kirjoituksen otsikko on "en jaksakaan olla köyhä enää" ja se kertoo kirjoittajan omakohtaisen kokemuksen siitä, milloin hänestä tuli köyhä ja miten köyhyys on vaikuttanut kirjoittajan elämään. Tarkempia syitä köyhyyteen ei kirjoittaja lukijalle kerro. Kirjoittaja kuvaa köyhyyttä rakkauden ja rahan puutteena, mikä on alkanut jo varhaisessa lapsuudessa ja jatkunut tähän päivään asti. Kirjoittaja kuvaa, miten köyhyys ja jatkuva puute rahasta vaikuttavat arjessa ja kuinka yhteiskunta leimaa toimeentulotuen saajat arvottomiksi. Tilanne on ikään kuin itse aiheutettu ja oikeuttaa automaattisesti sen enempää ihmisen taustoihin perehtymättä stigmatisoimaan ihmisen yhteiskunnan heikko-osaisiin. Kirjoittaja on kuitenkin toiveikas tulevaisuuden suhteen ja toivoo tilanteensa vielä korjaantuvan. Tilanteen korjaantuminen tarkoittaa myös, että kirjoittaja on jälleen yhteiskunnan silmissä arvostettu.

Tämän diskurssianalyysin menetelmällä toteutetun tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella, millaista kuvaa toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä rakennetaan sellaisessa kontekstissa, jossa köyhyyttä kokeneilla on ollut mahdollisuus kirjoittaa omista kokemuksistaan suhteellisen vapaasti. Kiinnostukseni aiheeseen on herännyt viimeisen vuoden aikana, jolloin tavallisten ihmisten elämä on vaikeutunut hintojen nousun myötä. Myös nykyisen Petteri Orpon hallituksen mediassa esittämät ja osittain jo toteutetutkin säästötoimenpiteet ovat lisänneet kiinnostustani tarkastella tätä aihetta. Olen seurannut keskustelua siitä, kuinka näiden suunniteltujen säästötoimien on arvioitu vaikuttavan erityisesti heikompiosaisiin. Jos näin todella tulee tapahtumaan, tulee toimeentulotuen tarve lisääntymään ja sen myötä myös toimeentulotukeen liittyvä häpeä. Tällä pro gradu- tutkimuksella haluan tuoda tätä aihetta esille.

Ymmärtämällä paremmin häpeän tunteen syntymiseen vaikuttavia tekijöitä, on häpeän tunnetta myös helpompi ehkäistä.

Tutkimukseni aihe on hyvin ajankohtainen, sillä kesäkuussa vuonna 2023 muodostettu hallitus pyrkii pääministeri Petteri Orpon johdolla tasapainottamaan julkisen talouden tuloja ja menoja sekä vähentämään velkaantumista. Yksi keskeisistä leikkauskohteista on toimeentulotuki. (Ollonqvist, Hiilamo, Moisio, Mukkila, Peltoniemi, Tervola & Virrankari 2023, 1.) Hallitus tavoittelee toimeentulotuen kokonaisuudistamista. Lisäksi se haluaa eroon kannustinloukoista. Tämä tarkoittaa, että toimeentulotukea tarvitsevien määrä pyritään vähintään puolittamaan. Tällä hetkellä toimeentulotukea saa 7 % väestöstä. Lisäksi uudistuksella pyritään säästämään julkistaloutta 100 miljoonalla eurolla. Toimeentulotuen perusosan asumiskustannuksia tullaan jatkossa hallitsemaan asettamalla lain mukaiset vuokranormit. Edullisen asunnon etsimistä edistetään toteuttamalla perustoimeentulotuen asumismenoihin 5 % omavastuuosuus. Toimeentulotuen saamisedellytyksenä myös on, että ensisijaista työttömyys-turvaetuutta on ensin haettu. (Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023 2023, 6, 70–72.) Tärkeä toimeentulotukeen liittyvä muutos on myös velvoittavuus. Tämä tarkoittaa, että työkykyistä toimeentulotuen hakijaa voidaan velvoittaa työhön tuen saamiseksi (Hiilamo, Kivipelto, Moisio, Mukkila, Nykänen, Ollonqvist, Peltoniemi, Saikku, Tervola, Tuovinen & Virrankari 2023, 27). Tällä hetkellä toimeentulotuen saajista yli 70 % ei ole työelämässä johtuen sairaudesta, kuntoutuksesta tai muusta syystä (Kivipelto & Elovainio 2023).

Petteri Orpo hallituksineen pyrkii rakentamaan Suomesta vahvan ja välittävän. Tämä tarkoittaa esimerkiksi köyhyyden ja eriarvoisuuden vähentämistä. (Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023 2023, 6.) Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelma on saanut kuitenkin myös runsaasti kritiikkiä osakseen. On esimerkiksi arvioitu, että eriarvoisuus tulee entisestään lisääntymään hallituksen kaavailemien leikkausten myötä. Yksi kritisoiija on Suomen köyhyyden vastainen verkosto EAPN-Fin. EAPN-Fin olettaa, että hallitusohjelman toteutumisen myötä köyhyydessä elävien tilanne tulee olemaan entistä vaikeampi ja yhteiskunnassa eriarvoisuus kasvaa. (Valkonen & Kaurala 2023.) Myös THL:n arvion mukaan laajamittaiset sosiaaliturvaleikkaukset tulevat lisäämään eriarvoisuutta ja vaikuttamaan erityisesti työttömiin ja opiskelijoihin. Lisäksi sosiaaliturvaleikkausten myötä toimeentulotuen saajien määrän on arvioitu kasvavan noin 27 %. (Ollonqvist ym. 2023, 1, 3.) Tämä THL:n arvio on ristiriidassa hallituksen tavoitteen kanssa, joka pyrkii vähintään puolittamaan toimeentulotuen tarvitsevien määrän. Pelkästään perustoimeentulotuen menojen arvioidaan kasvavan noin 25–30 % (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023, 38). Vuoteen 2027 mennessä tämä tarkoittaisi 475 000 henkilöä/ vuosi (Hiilamo ym. 2023, 28). Tuen eväämisen myötä kulutusluottoja ja pikavippejä tullaan

mahdollisesti ottamaan myös aiempaa enemmän. Lisäksi tuen lykkääminen tulee lisäämään yksilöiden terveydellisiä sekä sosiaalisia ongelmia. (Kivipelto & Elovainio 2023.)

Diskurssianalyttinen lähestymistapa tarjoaa minulle mahdollisuuden selvittää miten ihmiset oman kokemuksensa pohjalta kirjoittavat toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä. Mitä he siitä kirjoittavat ja miten he kokevat sen. Tutkimukseni tuo tärkeän ja ajankohtaisen näkökulman esiin aiheesta, mihin kohdistetaan tällä hetkellä suuria säästötoimenpiteitä. Mikäli hallituksen tavoitteet toteutuvat suunnitellussa mittakaavassa, lisääntyy Suomessa toimeentulotukea tarvitsevien määrä, kuten on jo arvioitu. Tämä mahdollisesti tulee lisäämään myös häpeää tuntevien määrää, kun tukea tarvitsevat myös he, jotka tähän asti ovat pärjänneet ilman yhteiskunnan taloudellista tukea. Tutkimuksellani pyrin lisäämään ymmärrystä toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä. Tutkimukseni tuo näkyväksi toimeentulotukea saavien ja häpeää siitä kokevien ihmisten äänen. Tämä pro gradu- tutkimus sisältää tämän johdantoluvun lisäksi viisi lukua. Luku 2 taustoittaa tutkimustani. Luvussa 3 esittelen tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen. Luvuissa 2 ja 3 tuon esittelen myös aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimustietoa. Keskeiset käsitteet tutkielmassani ovat *häpeä* ja *stigma*. Luvussa 4 esittelen tutkimuksen toteuttamisen vaihe vaiheelta ja luvussa 5 tutkimuksen tulokset. Luku 6 sisältää tutkimustulosten yhteenvedon ja pohdinnan.

2 TOIMEENTULOTUKI VIIMESIJAISENA SOSIAALITURVANA

2.1 Vaivaishoidosta toimeentulotukeen

Toimeentulotukeen liittyvä häpeä liittyy sen pitkään vaivaishoidolliseen ja köyhäinhoidolliseen historiaan (Blomberg, Kallio & Kroll 2016, 301, 309). Kunnallisen toimeentulotuen juuret ulottuvat 1800-luvun vaivaishoitoon (Toikko 2005, 37). Tuolloin seurakunnan vastuulla ollut vaivaishoito tarkoitti, että köyhät voitiin asettaa köyhäintupiin, heille voitiin antaa rahallista apua tai heidät sijoitettiin erikokoisiin ruotuihin elätettäväksi. (Pulma 1994, 45). Näiden rinnalla seurakunta avusti köyhiä myös ruoka-avuin (Toikko 2005, 37). 1800-luvulla asennoituminen yhteiskunnan huolenpitoa tarvitsevia kohtaan oli pääasiassa tuomitsevaa (Jaakkola 1994, 91). 1840-luvulla paljon keskustelua aiheutti työkykyisten apua tarvitsevien oikeus apuun. Apua haluttiin antaa vain todelliseen tarpeeseen ja työkykyisten auttamisen on ajateltu ylläpitävän työkykyisten huonoja ominaisuuksia. (Pulma 1994, 58-59.) 1860-luvulla vaivaishoitoa tarvitsi entistä useampi, mikä tarkoitti myös kustannusten nousua. Avun saajiin asennoituttiin entistä kylmemmin. Ajateltiin, että avun saajat ovat menettäneet itsearvonsa, mutta ovat myös hyödyttömiä yhteiskunnan silmissä. (Jaakkola 1994, 110.)

1860-luvulla Suomessa kärsittiin katovuosista, minkä vuoksi säädöksiä, kuten vaivaishoitopolitiikkaa tuli tarkastella uudestaan. Tästä seurauksena syntyi vuonna 1879 vaivaishoitoasetus, minkä pohjalle köyhäinhoito perustui aina 1920-luvulle asti. (Pulma 1994, 55-56.) Vaivaishoitoasetuksen myötä vastuu köyhäinhoidosta siirtyi seurakunnalta kunnalle (Toikko 2005, 37). Vaivaishoito haluttiin rajata työkyvyttömiin, sairaisiin, vanhuksiin sekä lapsiin ja sen hakemisesta pyrittiin

tekemään mahdollisimman vaikeaa. Ylipäänsä vaivaishoitorasitusta pyrittiin helpottamaan. (Pulma 1994, 62.) Kuitenkin 1800–1900-lukujen vaiheessa alettiin ymmärtää, ettei köyhyys johtunut ihmisen yksilöllisestä huonoudesta, vaan ihmisestä itsestään riippumattomista tekijöistä. Ymmärrettiin myös, että apua tarvitsevilla on erilaiset tarpeet. Muutos ajattelutavassa tarkoitti myös, että vaivaishoito ei enää ratkaissut ongelmia ja sen tilalle tuli köyhäinhoito. Ensimmäistä kertaa ymmärrettiin, että myös työkykyinen henkilö voi tarvita köyhäinapua. Ajattelutavan muutos oli kuitenkin hidasta ja kohtelu työikäisiä avun tarvitsijoita kohtaan oli edelleen julmaa. Erityisen julmaa kohtelua joutuivat kokemaan alkoholin, saamattomuuden tai huolettomuuden takia vaivaishoidon varaan joutuneet. (Jaakkola 1994, 110, 113, 117.)

Vuonna 1922 säädetty ja vuonna 1923 voimaan astunut köyhäinhuitolaki oli ensimmäinen tärkeä askel kohti sosiaaliturvan muodostamista. Köyhäinhuitolaki muutti koko sosiaalipoliittista ajattelumallia inhimillisempään suuntaan. Köyhäinhoidolta haluttiin poistaa sen nöyryyttävä leima. ”Laiskoja” kohtaan laki oli kuitenkin edelleen julma. Apua annettiin lähinnä työtä vastaan, tai muussa tapauksessa avun ajateltiin olevan laina. Apu oli mahdollista tietyissä tapauksissa periä myös takaisin. Kunnat velvoitettiin huolehtimaan jokaisesta vaikeuksiin joutuneesta. Kuntiin perustettiin köyhäinhuitolautakunnat, joissa hoidettiin kunnan köyhäinhoidolliset asiat. Köyhäinhuitolautakunnalla oli vapaus päättää tuesta ja tuen suuruudesta. Ensisijainen tuki oli kotiaavustus (ruoka-apu). Kuntiin rakennettiin myös kunnalliskoteja, joissa työtä tekivät siihen kykenevät. Köyhäinhuitolain aikaan avunsaajia pidettiin vajaavaltaisina, mikä tarkoitti, että heidän tuli alistua viranomaisten valvontaan ja jopa holhoukseen. Köyhäinhoito kielsi ruotuhoidon sekä vaivaishuutokaupat. Köyhäinhuitolaki ei poistanut köyhyyttä tai yhdenmukaistanut sitä. Järjestelmää kohtaan esitetty kritiikki johti siihen, että korvaavaksi laiksi köyhäinhuitolaille esitettiin 1950-luvulla huoltoapulakia, mikä tarkoitti irtautumista yksilöä nöyryyttävästä köyhäinhoidosta. (Urponen 1994, 178–179, 181–183.)

Vuonna 1956 hyväksyttiin huoltoapulaki, mikä korvasi köyhäinhuitolain (Urponen 1994, 231–232). Aiempaan köyhäinhuitolakiin verrattuna huoltoapulaki korosti huoltoavun antamista kunnan ehdottomana velvollisuutena ja pienensi kunnan toimeentuloon liittyvää harkintavaltaa (Toikko 2005, 151–152). 1950–1960-luvuilla virisi keskustelu sosiaalihuollon uudistamisesta. Sosiaalipolitiikka ei enää vastannut ajan tarpeeseen. Kuitenkin sosiaalihuollon varsinainen uudistaminen alkoi vasta 1970–1980-luvuilla. Ensimmäistä kertaa sosiaalipolitiikalta vaadittiin pidemmän ajan suunnitelmallisuutta, millä pyrittiin muun muassa parantamaan ihmisten hyvinvointia. (Urponen 1994, 232–233.)

Huoltoapulain korvasi vuonna 1984 sosiaalihuoltolain uudistus. Toimeentulotuki korvasi huoltoavun. Toimeentulotuesta tuli subjektiivinen oikeus jokaiselle, jolla ei muulla tavoin ollut mahdollisuutta kohtuulliseen toimeentuloon. Köyhäinhoito jäi

ja tilalle tuli hoivapolitiikka, minkä tarkoitus oli asettaa ihmiset yhdenvertaiseen asemaan. (Niemelä & Salminen 2006, 16.) Sosiaalihuoltolain uudistuksen myötä ja siitä alkaen toimeentulotuen tasoa on nostettu. Erillinen laki toimeentulotuesta säädettiin vuonna 1997. Lain tavoitteena oli turvata jokaiselle välitön toimeentulo sekä edistää toimeentulotuen saajien itsenäistä selviytymistä. (Kuivalainen 2013, 15, 18.)

Toimeentulotukeen on tehty useita lakimuutoksia 1990-luvun puolesta välistä alkaen. Muutoksilla on pyritty yksinkertaistamaan sekä yhdenmukaistamaan toimeentulotuen myöntämiskäytäntöjä, kannustamaan ihmisiä hankkimaan itse toimeentulonsa sekä parantamaan viimesijaisen toimeentuloturvan tasoa. (Kuivalainen 2013, 20.) Vuoden 1998 uudistuksen myötä perusosaa voitiin pienentää, mikäli henkilö kieltäytyi työstä tai työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä. Samaan aikaa perusosan asumismenoihin liitettiin 7 % omavastuu. Omavastuu poistui vuonna 2006. Vuodesta 2001 vuoteen 2008 asti toimeentulotuen perusosa oli kuntaryhmitetty. Vuodesta 2008 alkaen alempien kuntaryhmien perusosa korotettiin samalla tasolle ylempien kuntaryhmien kanssa. Vuonna 2012 perusosaa kasvatettiin, koska perusosa laski suhteessa ansiotasoon. Kaiken kaikkiaan 1990-luvulla toimeentulotuen perusosaan tehtiin useita indeksijäädytyksiä, kun 2020-luvulla sitä kertaalleen korotettiin. (Tervola & Mäkinen 2023, 394–395.)

1990-luvun laman jälkeen toimeentulotuen tarve on tasaisesti kasvanut ja jatkanut kasvuaan 2000-luvulla. On koettu talouden huononemista, lisääntyntä työttömyyttä sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeen lisääntymistä. Toimeentulotuen tarpeen kasvu on vaatinut toimeentulotukityön kehittämistä. Esimerkiksi isommissa kunnissa toimeentulotukihakemusten käsittely siirrettiin etuuskäsittelijöille. Vaatimusten kasvaessa kunnissa perustoimeentulotuen siirrosta Kelaan tuli 2000-luvulla ajankohtainen asia. (Korpela, Heinonen, Laatu, Raittila & Ylikännö 2020, 10–11, 13.)

2.2 Perustoimeentulotuen Kela-siirto

1980-luvulta lähtien sosiaalipolitiikassa on säännöllisin väliajoin käyty keskustelua perustoimeentulotuen Kela-siirrosta. 1980-luvun lopulta lähtien uudistusta on perusteltu kuntien erilaisilla toimeentulotuen myöntämiskäytännöillä, mikä on asettanut ihmiset eriarvoiseen asemaan. Sitä on perusteltu myös kuntien erilaisilla hakemiskäytännöillä sekä tuen hakemisen vaikeudella. Tuen hakemisen vaikeuden on arvioitu lisänneen tuen alikäyttöä. Myös toimeentulotuen hakemisen stigmatisointi on mahdollisesti vaikuttanut tuen alikäyttöön. (Varjonen 2020, 33.) Toimeentulotuen alikäyttöä on tutkinut esimerkiksi Kuivalainen (2007). Tutkimus osoitettiin satunnaisotoksena 18-70-vuotiaille aikuisille (N=2391). Tulosten mukaa

huono-osaisimpien kohdalla tuen alikäyttö on merkittävää ja alikäytöllä on yksilöllisiä, mutta myös yhteiskunnallisia vaikutuksia. Tulosten mukaan yli 70% tukeen oikeutetuista ajattelee, ettei heillä ole oikeutta tukeen. Perustoimeentulotuen Kela-siirron on arvioitu vähentävän toimeentulotuen saajien stigmatisointia, mutta myös toimeentulotuen asiakkuuteen liittyvää häpeää (Varjonen 2020, 33). Kela-siirrolla on myös haluttu vahvistaa yhden luukun periaatetta sekä irrottaa aikuissosiaalityön resursseja pois perustoimeentulotukityöstä (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2020, 5). Perustoimeentulotuen Kela-siirtoa on sen suunnitteluvaiheessa myös kritisoitu. On arvioitu, että perustoimeentulotuen poistuminen sosiaalityöstä jättää osan avun tarvisijoista palveluiden ulkopuolelle, kun rahan myöntäminen ei ole enää sosiaalityön tehtävä. Lisäksi on arvioitu, että tuen aiempaa helpompi hakeminen voi kasvattaa radikaalisti tukimenoja sekä lisätä pitkäkestoisempaa tukiriippuvuutta. (Varjonen 2020, 33.)

Perustoimeentulotuen Kela-siirrosta tehtiin useita aloitteita eduskunnassa, mitkä eivät kuitenkaan edenneet. Suuri syy tähän oli vahvojen poliittisten toimijoiden vastustus. 1990-luvulla Kela-siirrosta tehtiin myös kokeiluja, joista saatiin positiivisia tuloksia. Vuonna 2014 Jyrki Kataisen hallitus päätti toteuttaa toimeentulotukiuudistuksen, vaikka sitä oli jo yritetty useamman kerran ja joka kerta siinä oli epäonnistuttu. Kataisen hallituksen perustelut olivat samat, kuin edeltävän 25 vuoden aikana. Nyt Kataisen hallitukselta kuitenkin vaadittiin toimenpiteitä julkisen velan hillitsemiseen, korkeaan työttömyyteen sekä heikolle talouskasvulle. Hallitus antoi eduskunnalle esityksen Kela-siirrosta tammikuussa 2015 ja eduskunta hyväksyi esityksen maaliskuussa 2015. Asia eteni nyt ensimmäistä kertaa. Kataisen hallituksen päätöksen alainen rakennepoliittinen ohjelma mahdollisti Kela-siirron käsittelyn uudestaan. Rakennepoliittinen ohjelma linjasi, että julkisia menoja tuli supistaa ja tehtäviä vähentää. Rakennepoliittinen ohjelma myös supisti radikaalisti päättäjien toimivaltaa. Toisaalta aikataulu oli myös kireä, mikä tarkoitti, että päätökset tuli tehdä nopeasti puutteellisilla tiedoilla. Kela-siirto sisältyi STM:n ehdotukseen supistaa kuntien tehtäviä ja ensimmäistä kertaa päähallituspuolueet kokoomus ja SDP olivat STM:n esityksen kannalla. Lopullinen päätös toimeentulotuen Kela-siirrosta tehtiin nopealla aikataululla ja se tuli voimaan 1.1.2017. (Varjonen 2020, 30, 34, 40, 43, 50.) Toimeentulotukilain (1412/1997) muutoksen myötä perustoimeentulotuki siirtyi Kansaneläkelaitokselle eli Kelalle ja kuntien hoidettavaksi jäi täydentävä sekä ehkäisevä toimeentulotuki (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2020, 5). Kela-siirron myötä pyrittiin ensisijaiset etuudet käsittelemään ennen perustoimeentulotukea, jotta tietyissä tilanteissa pystyttiin vähentämään toimeentulotuen tarvetta. Mutta myös siitä syystä, ettei perustoimeentulotukea tarvitsisi maksaa takautuvasti takaisin ensisijaisesta etuudesta. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2020, 29.)

Perustoimeentulotuen Kela-siirto on ollut yksi tämän vuosituhannen merkittävimmistä sosiaaliturvajärjestelmän muutoksista. (Halmetoja & Rintala 2020, 185.) Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta 2015/815 pyrki yksinkertaistamaan toimeentulojärjestelmää. Muutos siirsi toimeentulotuen toimivaltaa paikalliselta tasolta valtakunnalliselle tasolle ja erotti taloudellisen tuen palvelusta. (Halmetoja & Rintala 2020, 185.) Uudistusta perusteltiin sillä, että henkilö pystyi hakemaan toimeentuloa turvaavia etuja yhdestä paikasta ja se olisi hallinnollisesti helpompaa. Tällä päätöksellä pyrittiin myös lisäämään yhteiskunnassa yhdenvertaisuutta asuinpaikasta riippumatta ja vähentämään toimeentulotuen alikäyttöä. Uudistuksella haluttiin myös vastata sosiaalityön ongelmiin, kuten sosiaalityöntekijöiden resurssipulaan ja asiakastyön paineisiin. Asiakkaiden odotus oli, että Kela-siirron myötä toimeentulotuen hakemiseen liittyvä häpeä lievittyi ja kynnys hakea sitä madaltui. (Kivipelto, Tanhua & Jokela 2019, 5–7, 15.) Uudistuksen ajateltiin myös vähentävän toimeentulotuen hakemiseen liittyvää stigmaa, kun tukea ei enää tarvitsisi hakea kunnallisesta sosiaalitoimistosta (Blomberg & Kroll 2020, 2). Lisäksi uudistuksen odotettiin tasapainoittavan julkista taloutta 18 miljoonalla eurolla (Varjonen 2020, 42).

Tutkimukset kuitenkin osoittavat, että Kela-siirto ei ole edistänyt yksilöiden itsenäistä toimimista. Se ei ole myöskään vähentänyt syrjäytymisriskiä, eikä ole lisännyt toimeentulotuen tilapäistarvetta, vaan edelleen moni toimeentulotuen tarvitsija elää toimeentulotuen varassa. (Kivipelto ym. 2019, 19.) Tutkimusten mukaan myös perustoimeentulotuen myöntämisessä oli alueellisia eroja ja hakijat eriarvoisessa asemassa, eikä yhdenvertaisuusperiaate ole toteutunut (Blomgren & Saikkonen 2018; Kivipelto, Tanner, Knop & Hiilamo 2021). Kela-siirron valmisteluprosessissa asiakasvaikutuksia arvioitiin lähinnä niiden asiakkaiden näkökulmasta, jotka tarvitsivat ainoastaan perustoimeentuloa ja, jotka pystyivät hakemaan tukea sähköisesti. Myös Kela-siirron vaikutuksen arviointi Kelan toimintaan oli puutteellista. Sosiaalityön näkökulmasta arviointi kohdistui lähinnä etuuskäsittelijöihin. Kela-siirron myötä esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden perustoimeentulotuen parissa tehtävä työ on lisääntynyt. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2020, 15, 25). Eniten Kela-siirrosta ovat kärsineet heikoimmassa asemassa olevat päihdeongelmaiset, mielenterveyskuntoutujat ja ikääntyneet. Heillä on erilaisia toimintakykyyn tai sähköiseen asiointiin liittyviä ongelmia, mitä oli jo ennen Kela-siirtoa. Kunnissa sähköisen asiointin osuus oli aiemmin noin 35–40 %, kun Kela-siirron jälkeen se on ollut Kelassa yli 70 %. Yhdenvertaisuus ei myöskään toteutunut Kela-siirron myötä, kun heikoimmassa asemassa olevat joutuivat asioimaan kahden viranomaisen luona, Kelassa ja kunnallisessa sosiaalitoimessa. (Kivipelto ym. 2019, 14, 16.) Kelalla ei ole myöskään valmiina tietoja, joita perustoimeentulotuen hakemuksen ratkaisu vaatii. Kelan toimihenkilöt kokivat perustoimeentulotuen hakemusten ratkaisut hitaina ja työläinä. Heistä jopa 56 % koki myös sosiaalityön asiantuntijuutensa riittämättömäksi. Sosiaalityöntekijöistä Kelan toimihenkilöiden

asiantuntijuuden riittämättömyydestä samaa mieltä oli jopa 70 %. Lisäksi, koska päätös perustoimeentulotuesta tulee tehdä 7 arkipäivän sisällä hakemuksen vastaanottamisesta, käsiteltiin se monesti ennen ensisijaisia etuuksia, joissa on pidempi käsittelyaika. Tämä myös tarkoittaa, ettei yhden luukun periaate ole toiminut. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2020, 27, 29–30.) Hätäisesti tehdyssä päätöksessä Kela-siirron kustannusarviot vaihtelivat paljon ja vaihtelut olivat suuria. STM:n esitys Kela-siirrosta hyväksyttiin helposti, vaikka tietoa sen vaikutuksista oli puutteellisesti ja moni ymmärsi, ettei se välttämättä tuo säästöjä. Kun lopullinen päätös Kela-siirrosta oli tehty, arvioitiin uudestaan, että Kela-siirto tulisi lisäämään julkisia menoja 40 miljonnalla eurolla. Suurin syy tähän oli tuen alikäytön vähentyminen. (Varjonen 2020, 42, 50–51.)

Kaiken kaikkiaan Kela-siirto toteutettiin suuressa mittakaavassa nopeaan tahtiin. Lainsäädäntö ei mahdollistanut vaiheittaista käyttöönottoa, eikä toimeentulotukeen liittyvää järjestelmää nopeatahtisessa uudistuksessa ehditty kunnolla koekäyttää. Kelassa ei myöskään ollut riittävästi henkilökuntaa, eikä henkilökunnalla ollut osaamista toimeentulotukiasiakkaan palvelemiseen. Myös kuntien ja Kelan yhteistyössä oli puutteita. Kela-siirrosta seurasi kuitenkin myös hyviä muutoksia. Toiminnan yksinkertaistaminen on hyödyttänyt heitä, joilla asiointi oli jo ennen Kela-siirtoa vaivatonta. Hakemusten käsittelyaikoja on voitu Kela-siirron jälkeen seurata reaaliajassa, toisin kuin aiemmin ja toimeentulotukeen liittyvät tiedot on saatu vaivattomasti Kelan tietokannasta. Kaiken kaikkiaan edellytykset kehittää toimeentulojärjestelmää ovat parantuneet Kela-siirron myötä ja toimeentulotukeen liittyvät ongelmat ovat tulleet näkyviksi. (Kivipelto ym. 2019, 5, 15, 22.) Kela on myös kehittänyt asiakaspalvelupisteitään vastaamaan paremmin perustoimeentulotuen hakijoiden tarvetta. Ja erityistä tukea tarvitsevia perustoimeentulotukea hakijoita varten on luotu erityinen asiakkuusvastaavapalvelu. Tämä tarkoittaa, että hakijalla on suora puhelinnumero nimetylle asiakkuusvastaavalle. Asiakkuusvastaava hoitaa hakijan kanssa kaikki tämän Kela-asiat. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2020, 31–32.) Kynnys hakea tukea on madaltunut kaikissa asiakasryhmissä perustoimeentulotuen siirryttyä Kelan hoidettavaksi. On arvioitu, että Kela-siirto on vähentänyt toimeentulotuen hakijoiden stigmatisointia, kun heitä ei enää suoraan mielletä sosiaalityön asiakkaiksi. (Korpela, Heinonen & Laatu 2024, 163.)

2.3 Toimeentulotuki tänä päivänä

Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva taloudellinen etu. Se koostuu Kelan myöntämästä viimesijaisesta perustoimeentulotuesta sekä hyvinvointialueiden sosiaalityön myöntämästä täydentävästä ja ehkäisevästä toimeentulotuesta.

(Elovainio & Kivipelto 2023, 48.) Toimeentulotuen tehtävä on turvata yksittäisen henkilön sekä perheen välttämätön toimeentulo, mutta myös tukea henkilön ja perheen itsenäistä selviytymistä. Tuen saamiseksi ei vaadita Suomen kansalaisuutta. (Niemi & Salminen 2006, 23, 34–35.) Toimeentulotuen tarve liittyy pitkälti taloudelliseen puutteeseen. Tulot on vaikea saada riittämään tavallisiin menoihin. Tutkimuksen mukaan täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea tarvinneista 33 % kokee paljon aineellista puutosta. (Elovainio & Kivipelto 2023, 49–50, 55.) Esimerkiksi Kivipelto ja Saikkonen (2018) ovat tutkineet toimeentulotuella elävien ihmisten hyvinvointia haastattelemalla heitä ryhmähaastatteluilla (N=29). Tulosten mukaan toimeentulotuki määrittää paljon arkea ja pitkään toimeentulotuen varassa eläneet viettävät paljon aikaa kotona, koska heillä ei ole varaa esimerkiksi harrastaa.

Toimeentulotuesta on säädetty Suomen laissa. Toimeentulotukea ohjaa Laki toimeentulotuesta (1412/1997), mutta myös Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) sisältävät säännöksiä toimeentulotuesta. Laki toimeentulotuesta (1412/1997) 1 §:n 1 momentin 1 mukaan toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo. Laki toimeentulotuesta (1412/1997) 2 §:n 1 momentin 1 mukaan jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, toimeentuloa turvaavien muiden etuuksien avulla, muista tuloistaan tai varoistaan, häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla. Toimeentulotukea ohjaava laki jättää kunnille harkinnanvaraisuutta perustoimeentulon sekä täydentävän ja ehkäisevän toimeentulon osalta. Kuntakohtaisissa eroissa huomioidaan esimerkiksi vuokra. Lakia toimeentulosta muutettiin, minkä myötä 1.4.2024 alkaen Kela on voinut vain lainsäädännöllisillä perusteilla myöntää henkilölle tai perheelle kuntakohtaista enimmäisrajaa suuremmat toimeentulotuen asumismenot (Kela 2024b).

Perustoimeentulotuki on Kelan myöntämä viimesijainen etuus Suomessa asuvalle tai vakituisesti oleskelevalle henkilölle tai perheelle, joiden varallisuus ei riitä pakollisiin jokapäiväisiin menoihin. Jos henkilö ei pärjää ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, etuuksien avulla tai muilla tuloilla/varoilla, on henkilö oikeutettu perustoimeentulotukeen. Myös ne, joita elatusvelvollinen ei pysty elättämään on oikeutettu tukeen. Tuen määrään vaikuttaa hakijan kaikki käytössä olevat tuet ja varat mukaan lukien sosiaalietuudet. Myös perheen muiden jäsenten tulot, varat ja menot vaikuttavat tuen määrään. Ennen perustoimeentulotuen hakemista täytyy hakijan hakea muita etuuksia, joihin hän mahdollisesti on oikeutettu. (Kela 2023.) Vuonna 2017 pe-

rustoimeentulotuki siirtyi Kelan myönnettäväksi. Samalla täydentävästä toimeentulotuesta siirrettiin osaksi perustoimeentulotukea asuntoon muuttoon liittyvät menot, lasten päivähoitomenot, iltapäivähoidon menot, lapsen tapaamisesta aiheutuvat menot etävanhemmalle sekä pakollisen henkilötodistuksen, oleskeluasiakirjan tai matkustusasiakirjan hankintakulut. (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2023, 5.)

Kela arvioi perustoimeentulotuen tarpeen arvioinnissa normitettua laskelmaa. Laskennassa otetaan huomioon hakijan perheen tulot, varallisuus sekä menot siltä kuukaudelta, jolta toimeentulotukea haetaan. (Elovainio & Kivipelto 2023, 48.) 18–24-vuotiaat nuoret aikuiset, joilla ei ole ammattia tai säästöjä, hakevat eniten perustoimeentulotukea. Lisäksi perustoimeentulotuensaajista yli kolme neljästä asuu yksin. Lapsiperheitä perustoimeentulotuensaajista on noin viidennes. Suuressa osassa näistä perheistä on yksi aikuinen. Perustoimeentulotukea haetaan eniten kesäisin, jolloin opiskelijoiden opinnot jäävät kesätauolle tai he valmistuvat. (Kela 2024b.) Vuonna 2023 perustoimeentulotukea sai yli 250 000 kotitaloutta, kun edellisenä vuonna kotitalouksia oli 1500 enemmän. Ukrainalaisten kotitalouksien tuen saajia oli edelliseen vuoteen verrattuna 5 000 enemmän. Vuonna 2023 tukea maksettiin yhteensä runsaat 718 miljoonaa euroa. (Kela 2024a.)

Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki ovat hyvinvointialueiden sosiaalihuollon myöntämiä etuuksia. Kelalla on myös velvollisuus siirtää hakemus hyvinvointialueille, mikäli hakemuksen menot ylittävät perusmenot ja hakija on pyytänyt hakemuksen siirtoa hakemuksen teon yhteydessä tai kielteisen päätöksen saatuaan. Täydentävää toimeentulotukea myönnetään henkilölle tai perheelle erityisiin tarpeisiin tai olosuhteisiin. Näitä ovat esimerkiksi pitkäaikainen toimeentulon saanti, pitkäaikainen tai vaikea sairaus sekä lasten harrastusten erityistarpeet. Ehkäisevää toimeentuloa myönnetään omien perusteiden ja toimeentulotukilain nojalla. Ehkäisevällä toimeentulotuella pyritään ehkäisemään syrjäytymistä ja edistämään perheen omatoimisuutta. Tukea myönnetään esimerkiksi asumisen turvaamiseksi tai ylivelkaantumisen ehkäisemiseksi. Toimeentulotukipäätös tulee tehdä viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen jättämisestä, kiireellisissä tapauksissa päätös tulee tehdä viimeistään kahden arkipäivän kuluessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023.) Kuitenkin esimerkiksi huhtikuussa 2024 Kelan perustoimeentulotuen hakemuksista 5,9 % ylitti 7 arkipäivän käsittelyajan ja hyvinvointialueen täydentävän ja ehkäisevät toimeentulotuen hakemuksista ylitys oli 3,1 % (THL 2024). Täydentävää sekä ehkäisevää toimeentulotukea on mahdollista hakea kirjallisesti, sähköisesti tai puhelimitse (Elovainio & Kivipelto 2023, 48).

Vuonna 2023 täydentävää toimeentulotukea maksettiin 29 miljoonaa euroa ja sen saajien määrä väheni 9% edellisestä vuodesta. Vuonna 2023 ehkäisevää toimeentulotukea maksettiin 23 miljoonaa euroa ja sen saajien määrä väheni 2% edellisestä vuodesta. Perustoimeentulotukea sekä täydentävää ja ehkäisevää

toimeentulotukea saavien kotitalouksien määrä vuonna 2023 oli 4% pienempi, kuin edellisenä vuonna. Myös toimeentulotuen bruttomenot vähenivät 4 % vuoteen 2022 verrattuna. (Pietilä, Tolonen & Peltola 2024.) Taulukossa 1 on esitetty vuoden 2023 18-65-vuotiaiden toimeentulotuen saajien osuus koko väestöstä. Taulukossa on jaettu ikäryhmät 18-24-vuotiaisiin sekä 25-65-vuotiaisiin, siitä syystä, että 18-24-vuotiaat hakevat eniten perustoimeentulotukea suhteessa muihin ikäryhmiin ja toimeentulotuen hakeminen on yleisempää näissä ikäryhmissä. Taulukossa 2 on esitetty toimeentulotuen bruttomenot vuosina 2022 ja 2023.

TAULUKKO 1 18–65-vuotiaiden toimeentulotuen saajien (%) osuus koko väestöstä vuonna 2023 (Pietilä ym. 2024.)

Toimeentulotuen saajat ikäryhmittäin	18-24-vuotiaat	25-65-vuotiaat
Perustoimeentulotuki	13,5	7,0
Täydentävä toimeentulotuki	2,0	1,8
Ehkäisevä toimeentulotuki	1,1	1,1

TAULUKKO 2 Toimeentulotuen bruttomenot (1000e) vuosina 2022 ja 2023 (Pietilä ym. 2024.)

Toimeentulotuen muoto	2022	2023	Muutos%
Perustoimeentulotuki	745 438	726 635	-2,5
Täydentävä toimeentulotuki	32 565	28 729	-11,8
Ehkäisevä toimeentulotuki	23 743	22 551	-5,0

Parhaillaan on käynnissä toimeentulotuen kokonaisuudistus. Tammikuusta 2024 alkaen erillinen työryhmä on valmistellut toimeentulotukilain uudistamista. Työryhmä toimii 31.12.2024 asti. Työryhmä valmistelee esityksen hallitukselle ja hallituksen tulee antaa esitys eduskunnalle syksyllä 2025. Uudistuksella pyritään puolittamaan toimeentulotukea tarvitsevien määrä, lisäämään työllisyyttä sekä vahvistamaan julkista taloutta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024.)

3 HÄPEÄN MÄÄRITTELYÄ

3.1 Häpeän lähikäsitteet

Häpeän tieteellinen määrittely ei ole selkeää, eikä sille ole olemassa yhtä selkeää määritelmää (Tangney, Miller, Flicker & Barlow 1996, 1256). Ilmiönä se on sosiaalinen, mutta myös psykologinen (Scheff 2003, 241). Eri kulttuureissa häpeä koetaan eri tavoin (Sedighimornani 2018, 77). Häpeällä on joitakin lähikäsitteitä, joilla on häpeän tunteen kanssa yhtenäisiä, mutta myös erottavia piirteitä (Tangney ym. 1996, 1256). Arkikielessä häpeän ja muiden samankaltaisten tunteiden raja voi hämärtyä (Sedighimornani 2018, 93). Häpeän tunne voi sekoittua esimerkiksi syyllisyyden, nolostumisen ja nöyryytyksen tunteiden kanssa. Tieteellisesti nämä tunteet kuitenkin eroavat häpeän tunteesta. (Tangney ym. 1996, 1256; Sedighimornani 2018, 89.) Näiden lähikäsitteiden ymmärtäminen on tutkimukseni näkökulmasta tärkeää, koska tutkimusaineistossa häpeää on voitu nimetä myös näillä lähikäsitteillä.

Häpeä ja syyllisyys ovat itsetietoisia tunteita. Häpeän ja syyllisyyden tunteet voivat syntyä epäsovivan käytöksen tai huonon teon seurauksena. Häpeän tunne eroaa syyllisyyden tunteesta siinä, että syyllisyyden tunne kumpuaa ihmisestä itsestään, kun häpeän tunteen syntymisen avaintekijä ovat yksilöä tai yksilön toimintaa paheksuvat muut ihmiset. Ihminen tuntee syyllisyyttä tyypillisesti silloin, kun on yksin, häpeän tunne taas syntyy tavallisesti tilanteissa, joissa on läsnä myös muita ihmisiä. Kuitenkin ihminen voi myös yksin ollessaan tuntea häpeää. Häpeää tunteva ihminen näkee itsensä negatiivisessa valossa, kun syyllisyyttä tunteva ihminen näkee negatiivisessa valossa esimerkiksi itseltä tekemättömäksi jääneen asian. (Tangney ym. 1996, 1256–1257.) Häpeää tunteva ihminen pyrkii välttelemään tilanteita, jotka saavat tuntemaan häpeää ja hän vetäytyy muiden seurasta sekä häpeää synnyttävistä tilanteista

(Sedighimornani 2018, 90). Päinvastoin syyllisyyttä tunteva ihminen taas kokee katumusta ja toivoo, että katumusta herättävä asia tai teko olisi jäänyt tekemättä. Syyllisyyttä kokeva pyrkii korjaaviin toimenpiteisiin. Syyllisyyden tunne ei vaikuta ihmisen minäkuvaan yhtä voimakkaasti kuin häpeän tunne, jonka seurauksena ihminen alentaa itsensä ja tekee itsestään arvottoman. Häpeää tunteva haluaa ns. ”vajota maan alle”. Häpeän tunne on huomattavasti haitallisempi, kuin syyllisyyden tunne. (Tangney ym. 1996, 1257; Sedighimornani 2018, 90.)

Häpeän ja nolostumisen tunteilla on vähemmän eroja, kuin häpeän ja syyllisyyden tunteilla. Nolostuminen saa ihmisen esimerkiksi punastumaan tai tuntemaan olonsa tyhmäksi. Kuitenkaan se ei häpeän lailla aiheuta ihmisessä katumusta tai masennusta. Nolostuminen on tilannekohtaista ja ohimenevää. Ihminen voi tuntea syyllisyyttä ja häpeää ollessaan yksin, mutta nolostumista ei. (Tangney ym. 1996, 1257–1258.) Jo pelkästään esimerkiksi ihmisen tunnustaminen tai iso yleisö voi aiheuttaa nolostumista. Toisaalta taas oman todellisen heikkouden paljastuminen voi saada ihmisen tuntemaan myös häpeää. (Sedighimornani 2018, 91–92.) Häpeää tunteva ihminen kokee olevansa moraaliton, kun noloutta tunteva ihminen tuntee olonsa ennemminkin kiusaantuneeksi. Nolossa tilanteessa hämmennys yhdistetään huumoriin ja vitseihin ja hävettävässä tilanteessa itseinhon. (Tangney ym. 1996, 1258.) Häpeän sekä nöyryytyksen tunne myös kestää pidempään, kuin nolouden tunne. Nolouden tunne on myös näitä kahta muuta tunnetta lievempää. (Sedighimornani 2018, 92.)

Tyypillistä on myös sekoittaa nöyryytys häpeään. Kuitenkin nöyryyttävässä tilanteessa yksilö keskittyy nöyryyttävään vuorovaikutustilanteeseen ja häpeän tunteessa omaan minuuteensa. (Autti, Suhonen & Pietiläinen 2023, 456.) Nöyryyttävässä tilanteessa ihminen ei koe olevansa itse vastuussa nöyryyttävästä tilanteesta. Päinvastoin hän kokee olevansa tilanteen uhri, joka ei ansaitse tulla nöyryytetyiksi. Nöyryyttävän kokemuksen jakaminen muille voi myös synnyttää häpeää. Syyllisyyden, nolostumisen ja nöyryytyksen lisäksi arkikielessä häpeä sekoittuu herkästi myös esimerkiksi huonon itsetunnon, ujouden (Sedighimornani 2018, 93, 98) sekä stigman (Loughlin, Dolezal, Hutchinson, Subramani, Milani & Lafarge 2022, 706) kanssa.

Häpeässä ja stigmassa on paljon samankaltaisuutta, kuten esimerkiksi alempiarvoisuuden kokeminen ja tuomitsevaisuus (Loughlin ym. 2022, 706). Häpeä voidaan jakaa sisäiseen (henkilökohtaiseen) tai ulkoiseen (sosiaaliseen) häpeään sen perusteella, onko häpeä seurausta omasta epäonnistumisesta vai ulkopuolelta asetettuihin vaatimuksiin vastaamisesta (Laihiala 2018, 34–35). Toisaalta kaikki tutkijat eivät tätä jakoa tee (Laihiala, Kallio & Ohisalo 2017, 75). Tutkimuksessani käsitellen häpeää sisäsyntyisenä tunteena ja stigmaa ulkopuolisena tunteena, mikä näytetään yksilöön tai ryhmään kohdistuvana leimaavana asenteena yksilön tai ryhmän ulkopuolelta. On myös huomioitava, että eri kulttuureissa häpeä koetaan eri tavoin. Joidenkin tutkijoiden mukaan häpeälle alttiimpia ovat naiset, heikossa asemassa

olevat yksilöt, vähemmistöryhmien edustajat sekä työväenluokka. (Sedighimornani 2018, 77, 98.) Tutkimuskohteenani ovat heikossa asemassa olevat taloudellisesta niukkuudesta kärsivät ihmiset, minkä vuoksi minun tulee myös tutkimuksessani huomioida tämä asia.

3.2 Häpeä sisäsyntyisenä tunteena

Häpeää tutkitaan edelleen vähän, kuitenkin sen tutkiminen on aiemmasta lisääntynyt (Scheff 2016, 3). Toisaalta sen tutkiminen on myös haastavaa, koska häpeän tunteesta tyypillisesti vaietaan, mikä taas tekee häpeän tutkimisesta vaikeaa. Lisäksi 1980-luvulla stigma-sana yleistyi ja käytännössä syrjäytti häpeä-sanana. (Laihiala 2018, 35; Maanmieli 2019, 30.) Tutkimuskirjallisuutta häpeästä löytyy esimerkiksi psykologiassa, sosiologiassa ja kriminologiassa. Organisaatiokontekstissa häpeää on tarkasteltu yksilön tunnetilana, työyhteisöjen toimintakäytäntöinä sekä kontrollin rakenteena (Autti ym. 2023, 455–456.) Moraalisiin tunteisiin koskeva tutkimus on keskittynyt lähinnä kahden negatiivisen tunteen tutkimiseen: häpeän ja syyllisyyden (Tangney ym. 2007, 347; Robins & Schriber 2009, 894). Esimerkiksi Tangneyn ym. (1996) tutkimuksen mukaan moraalikysymykset huolettavat ihmisiä enemmän, kun he tuntevat häpeää tai syyllisyyttä, kuin jos he kokevat esimerkiksi hämmennystä. Tutkimuksissa häpeän tunne myös liitetään usein köyhyyteen (Walker 2014).

Häpeä on yksi yhteiskuntamme hallitsevista psykososiaalisista tunnetiloista, mihin yksilöt sosiaalistuvat jo lapsuudessa (Scheff 2016, 3; Laihiala 2018, 34). Suuri osa häpeää koskevasta kirjallisuudesta käsittelee häpeää sisäsyntyisenä (internal shame), itseä arvioivana tunteena (eng. self-conscious emotions) (Scheff 2003, 250). Häpeän lisäksi itseä arvioivia tunteita ovat myös nolostuminen, syyllisyys, ylpeys ja nöyryytys. Itseä arvioivien tunteiden kautta ihminen arvioi itseään suhteessa sisäisiin ja ulkoisiin standardeihin. Tavallisesti normit ovat osa moraalista käyttäytymistä ja tästä syystä itseä arvioivia tunteita kutsutaan myös moraaliksi tunteiksi. (Robins & Schriber 2009, 887-888.) Itseä arvioivat tunteet eivät ole synnynnäisiä, vaan ne ilmaantuvat lapselle 18-24 kuukauden iässä ja vaikuttavat ihmisen käyttäytymiseen läpi tämän elämän (Sedighimornani 2018, 78). Itseä arvioivien tunteiden tutkiminen on haastavaa, koska niille ei ole olemassa yhtä selkeää aiheuttajaa, kuten taas on esimerkiksi perustunteilla (Robins & Schriber 2009, 895).

Häpeä on myös yksi perustunteista. Muita perustunteita ovat esimerkiksi suru, onni, pelko ja viha. Häpeän tunne eroaa muista perustunteista siinä, että se syntyy itsereflektion kautta. Tällöin ihminen näkee itsensä negatiivisessa valossa ja pyrkii "vajoamaan maan alle". Tyypillistä käyttäytymistä häpeää tuntevalle on esimerkiksi välttää katsekontaktia ja painaa pää alas. (Sedighimornani 2018, 76-77.)

Häpeän tunteen tukahduttaminen on yksi syy erilaisille mielenterveysongelmille, kuten masennukselle (Scheff 2003, 251; Sedighimornani 2018, 75).

Itseä arvioivat tunteet liittyvät ihmisen itsetuntoon sekä itsetietoisuuteen ja ne auttavat ihmistä käyttäytymään sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla (Sedighimornani 2018, 77; Tangney, Stuewig & Mashek 2007, 346). Itseä arvioivista tunteista sisäiseen häpeään liittyy oleellisesti itsensä negatiivinen arviointi. Ihminen häpeää omia ominaisuuksiaan, lisäksi ihminen näkee itsensä negatiivisessa valossa ja arvioi itseään negatiivisesti. Häpeä lamauttaa ja kutistaa ihmisen. Toisaalta siihen liittyy myös pelko paljastumisesta ja joutumisesta muiden pilkan kohteeksi. (Sedighimornani 2018, 76-77.) Ihminen voi esimerkiksi kokea epäonnistumista, kun hän haluaisi tulla toimeen itsenäisesti, mutta joutuu pyytämään apua muilta (Laihiala 2018, 34). Esimerkiksi köyhyydessä elävä voi tuntea sisäistä häpeää sitä, ettei ole pystynyt elämään yhteiskunnan sääntöjen ja odotusten mukaisesti. Ihminen siis häpeää sekä itseään, että omia tekemisiään. (Laihiala ym. 2017, 74-75.) Häpeän tunteminen itsessään saa tuntemaan häpeää. Vaikka häpeän määrittely on vaikeaa, voidaan todeta sen olevan kuitenkin negatiivinen tunne, joka saa ihmisen kokemaan itsensä merkityksettömäksi (Sedighimornani 2018, 75, 89).

Häpeällä on esimerkiksi kognitiivinen sekä affektiivinen elementti. Itse arvioivat tunteet viriävät kognitiivisen arvioinnin tuloksena. Häpeän tunteen näkökulmasta tämä tarkoittaa, että ihminen arvioi itsensä sekä toimintansa epäonnistuneeksi. (Sedighimornani 2018, 83.) Silvan Tomkins (1911-1991) tarkastelee teoriassaan häpeän tunnetta sisäsyntyisenä affektina. Tämä tarkoittaa, että ihmisillä on synnynnäiset valmiudet reagoida ärsykkeisiin affektijärjestelmän kautta. Siihen liittyy automaattinen hermostollinen virittyneisyys sekä oppiminen. Häpeä on negatiivinen affekti, mikä liittyy esimerkiksi nöyryytykseen sekä sääntöjen rikkomiseen ja aiheuttaa sisäistä kärsimystä. Ihminen pyrkii välttelemään muiden arvioivaa katsetta ja piilottamaan oman sisimpänsä toisten katseilta. Poikkeuksellisen voimakas häpeän tunne tai pitkittynyt häpeän tunne voivat johtaa siihen, että häpeästä tulee osa ihmisen identiteettiä ja ihminen tuntee häpeää toistuvasti. (Frank & Wilson 2020, 15, 61-69.) 1900-luvun loppupuolelle asti tunteita piiloteltiin ja väheksyttiin. Tämän jälkeen tapahtui ns. affektiivinen käänne, minkä myötä häpeän tutkimuksesta tuli trendikästä ja suosittua esimerkiksi feministisessä-, kulttuuriteoreettisessa- sekä sosiologisessa tutkimuksessa (Jokinen, Venäläinen & Vähämäki 2015, 7-9).

3.3 Stigma ulkosyntyisenä tunteena

Häpeä on yksi merkittävimmistä yksilön ulkopuolelta kumpuavista tunteista (Scheff 2003, 239). Häpeä ulkosyntyisenä tunteena (external shame) tarkoittaa, että ihminen tuntee häpeää, koska muut ihmiset näkevät hänet negatiivisessa valossa, mutta myös arvostelevat häntä negatiivisesti. Tällöin ihminen välttelee kertomasta arkaluonteista asiaa muille, koska hän pelkää tulleensa stigmatuksi. Ihminen arvioi itsensä negatiivisesti sillä perusteella, miten hän ajattelee muiden hänestä ajattelevan. (Sedighimornani 2018, 89; Laihiala 2018, 35.) Ulkoiseen häpeään kuuluu, että ihminen ottaa etäisyyttä muihin ihmisiin sekä yhteiskuntaan. Tällainen toiminta kuitenkin tavallisesti pitkittää häpeän tunnetta (Laihiala 2018, 35).

Stigma- käsitteen on tehnyt alunperin tunnetuksi Erving Goffman (1922-1982) vuonna 1963 teoksellaan ”*Stigma: Notes on the management of spoiled identity*”. Stigma on sanana lähtöisin kreikan kielestä. Alun perin se tarkoitti ruumiiseen tehtyä merkkiä, mikä osoitti ihmisen olevan jollakin tavalla epänormaali. (Goffman 1963, 1.) Stigma eli suomennettuna häpeäleima tarkoittaa yksilön leimaamista ja hylkäämistä sen perusteella, että yksilöllä on jokin ominaisuus, mistä yhteiskunta pyrkii pääsemään eroon. (Laihiala 2018, 34). Goffmanin (1963, 3) teorian mukaan leimaaminen estää yksilöä saavuttamasta sosiaalista arvostusta ja saa yksilön näyttämään muiden silmissä kyseenalaiselta. Huomio tulee myös kiinnittää stigmasta puhuttaessa sosiaalisiin suhteisiin, koska sama toimintatapa on erilaisissa tilanteissa sopivaa tai epäsopivaa. Esimerkiksi mikäli rikollinen käy kirjastossa, voi tämä olla rikollispiireissä sosiaalisesti paheksuttua toimintaa, kun taas keskiluokkaisen henkilön kirjastokäynti on sosiaalisesti hyväksyttyä toimintaa. Goffmanin mukaan stigman lähtökohta on stigmatisoidun henkilön pysyvät piirteet. Stigmatisointi on myös vallan sekä sosiaalisen kontrollin väline. Korkeilan (2011, 20, 27) mukaan stigma on seurausta hierarkkisista valtarakenteista sekä yhteiskunnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta.

Goffmanin teoriaa on tuettu, mutta myös kritisoitu. Kritiikin mukaan Goffmanin teoriasta poiketen stigma ei riipu yksilön piirteistä. Toisaalta Goffmanin teoria ei myöskään määrittele selkeästi stigmaa häpeänä. (Scheff 2003, 256.) Yksi Goffmanin kritisoijista on sosiologi Howard Becker, jonka mukaan stigma syntyy sosiaalisissa suhteissa sekä sosiaalisen merkityksenannon seurauksena (Becker 2007, 223-237). Stigma syntyy sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa stigmaan reagoivien yksilöiden vallankäytön kautta. Eli ajasta ja paikasta riippuu, mikä milloinkin stigmatisoi. (Rovamo & Toikko 2019, 281.) Stigma on sosiaalinen ilmiö ja voi johtaa yksilön negatiivisiin tunnereaktioihin sekä syrjintään. Yksilön ominaisuuksien lähempi tarkastelu voi myös lisätä negatiivista leimaa (Andersen, Varga & Folker 2022, 851). Se leimaa yksilön ja leimautuminen taas johtaa häpeään (Laihiala 2018, 34).

Goffmanin (1963, 9) mukaan stigman käsitteeseen kuuluu myös se, miten ennakkoluulojen kohteena oleva yksilö suhtautuu itse ennakkoluuloihin ja muuttaa omaa käytöstään. Goffman (1963, 9) esittää sopeuttamiskeinoksi stigmatia aiheuttavan asian poistamista elämästä.

Stigmalle tyypillistä on, että jokin ryhmä on stigmatisoinnin kohteena ja yksilöt vastaavasti stigmatisoinnin uhreja. (Andersen ym. 2022, 848). Ulkoista häpeän tunnetta lisäävät tekijät ovat alhainen sosiaalinen asema ja tahtomatta koettu alisteisuus ja näistä seurannut sosiaalinen syrjäytyminen, ihmisen hylkääminen tai jopa ihmiseen kohdistettu vaino (Balsamo, Macchia, Carlucci, Picconi, Tommasi, Gilbert & Saggino 2015, 89). Esimerkiksi avun ansaittavuus eli yksilön oikeus yhteiskunnan tukeen tuottaa häpeää. Heikossa asemassa oleva yksilö kokee avun ansaittavuudesta häpeää, koska hän kokee olevansa osa jotakin stigmatisoitua ryhmää. (Laihiala 2016, 36.)

Sosiaalipsykologiassa stigman syntymistä on selitetty sisä- ja ulkoryhmään kuulumisella. Sisäryhmään kuuluminen tuo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kohottaa itsetuntoa ja ulkoryhmäläisiä väheksytään sekä stereotypioidaan herkästi. (Korkeila 2011, 20, 25-26.) Ulkoinen häpeä ei läheskään aina johda sisäiseen häpeään. Kun taas sisäisellä häpeällä on suuri merkitys ulkoisen häpeän tuntemiseen (Sedighimornani 2018, 89). Erityisesti haavoittuvassa tilanteessa olevat ihmiset voivat tuntea olonsa avuttomaksi, jos he tuntevat sekä sisäistä, että ulkoista häpeää. Esimerkiksi köyhyys yhdistää häpeän ja stigman, kun muut ihmiset herkästi stigmatisoivat kaikki köyhät. (Laihiala ym. 2017, 75.)

Linkin ja Phelanin (2001) teoria jakaa stigman neljään osatekijään, mitkä ovat luokittelu ja leimaaminen, stereotypointi, toiseuttaminen sekä syrjintä. Luokittelu ja leimaaminen tarkoittaa, että yksilöiden sosiaaliset erot tai ominaisuudet tunnistetaan ja luokitellaan ja näistä muodostuu stereotypioita. Stereotypioinnin myötä yksilön positiiviset ominaisuudet jäävät negatiivisten yleistysten varjoon. Kolmas stigman osatekijä eli toiseuttaminen tarkoittaa, että stigmatisoitu ryhmä erotetaan heistä, joilla negatiivista leimaa ei ole. Leimaamisen myötä yksilön arvo sekä hierarkkinen asema yhteiskunnassa laskevat ja johtavat epätasa-arvoon sekä syrjintään. (Andersen ym. 2022, 848-850.)

Stigmatia on tutkittu laajasti eri tutkimusaloilla. Kuitenkin siltä puuttuu selkeä ja yksiselitteinen määritelmä, minkä vuoksi sen yksiselittäinen ymmärtäminen haastaa tutkijoita. Tutkijat määrittelevätkin stigman eri tavoin. (Andersen ym. 2022, 847-848.) Stigmatia voidaan tutkia monilla eri tasoilla. Eri tasoista riippumatta siihen kuuluu oleellisesti ennakkoluulot, mustavalkoinen ajattelu sekä syrjintä. (Korkeila 2011, 20, 25-26.) Aiempi tutkimus stigmasta on ollut ilmiön tarkastelua lähinnä kvantitatiivisesta näkökulmasta (Rovamo & Toikko 2019, 281). Anna Kulmala (2004) on tutkinut osana auttamisjärjestelmien reunalla- hanketta (2000-2003), miten toiset ihmiset vaikuttavat oman identiteetin rakentumiseen. Tutkimuksessa haastateltiin

asunnottomia, päihdeongelmaisia miehiä (N=14). Tulosten mukaan ulkoapäin tapahtuva ihmisen stigmatisointi tiettyyn ryhmään rajaa ihmisen mahdollisuuksia saada tämän tarvitsemaa apua tai hoitoa. Balsamo ym. (2015) ovat tutkineet matalasti koulutettujen opiskelijoiden koettua alhaista asemaa suhteessa koettuun ulkoiseen häpeään. Tulosten mukaan heikko sosiaalinen asema ja siitä seurannut ulkoinen häpeä lisää merkittävästi masennusta. Baumbergin (2016) tutkimus on määrällinen kyselytutkimus sosiaalietuuksiin liitetystä stigmasta. Tutkimuskysely lähetettiin satunnaisotokselle ihmisiä (N=2601). Vastaajista 1123 oli hakenut jotakin etuutta viimeisen vuoden aikana. Tutkimuksessa todetaan stigmalla olevan useita alatyyppejä. Tuloksissa todetaan, että etuusjärjestelmät tarvitsevat politiikasta lähtevää kulttuurinmuutosta, jotta hakijoiden stigmatisointi vähenisi. Kaiken kaikkiaan stigma ja häpeä vaikuttavat toisiinsa. Stigmatisointi lisää häpeää, kun stigmatisoidut tuntevat olevansa poikkeuksellisia muihin nähden. Myös julkiset asenteet vaikuttavat stigman syntyyn. (Loughlin ym. 2022, 706-707; Scheff 2003.)

3.4 Aiempi tutkimus häpeästä, stigmasta ja toimeentulotuesta

Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa toimeentulotukeen suhtautumista on lähestytty ansaitsevuuden kriteerien kautta. Esimerkiksi Oorchot (1999), Kallio ja Niemelä (2017) sekä Kallio, Lintunen, Niemelä, Blomberg ja Kroll (2020) ovat tutkineet kansalaisten mielipidettä avun ansaittavuudesta, eli siitä, kuka ansaitsee tulla autetuksi. Ansaitsevaisuuden kriteerit Oorschotin (1999) mukaan ovat kontrolli, tarve, identiteetti, asenne sekä vastavuoroisuus. Tulosten mukaan tavalliset kansalaiset auttavat mielellään heitä, jotka oikeasti tarvitsevat yhteiskunnan apua. Kuitenkin tärkeänä pidetään erottaa nämä todelliset tuen tarvitsijat heistä, jotka eivät tukea tarvitse. Kallio ja Niemelä (2017) ovat hyödyntäneet tutkimuksessaan kontrollin, tarpeen, identiteetin sekä vastavuoroisuuden kriteerejä. Tulosten mukaan 77% Suomen kansalaisista on sitä mieltä, että toimeentulotuen saajat tarvitsevat apua. Kallio ym. (2020) tutkivat kansalaisten asennoitumista toimeentulotuen saajien ansaitsevuuteen vuodesta 2012 vuoteen 2018. Tulosten perusteella kansalaisten syyllistävä asenne toimeentulotukiasiakkaita kohtaan on selkeästi vähentynyt. Joka tapauksessa toimeentulotukea leimaa edelleen köyhäinhoidon stigma (Blomberg ym. 2016; Muuri 2008). Blomberg ym. (2016) tutkivat toimeentulotukea ja häpeää toimeentulotukea käyttävien, muiden ihmisten sekä etuuden parissa työskentelevien näkökulmasta. Tulosten mukaan toimeentulotukiasiakkaiden häpeä kumpuaa tuen saajien ja sen maksajien kahtiajaosta. Tutkimuksen mukaan kuitenkin vain pieni osa ajattelee, että toimeentulotukea hakee henkilö, joka ei sitä tarvitse tai, että yksilö olisi itse syyllinen tilanteeseen.

Toimeentulotuen saajat ovat taloudellisesti köyhiä ja suomalainen toimeentulotuen tutkimus linkittyykin vahvasti köyhyystutkimukseen. Siitäkin huolimatta, että taloudellisesti köyhät eivät aina kuitenkaan ole toimeentulotuen saajia. (Ahola & Hiilamo 2013, 11-12.) Häpeän tunne taas liittyy köyhyyden kokemiseen (Walker 2014). Kautta aikojen toimeentulotukea on varjostanut negatiivisuus. Koska se on tarveharkintainen etu yhteiskunnan huono-osaisille, on se leimattu köyhien palveluksi. Kansalaisten asennetta toimeentulotuen saajia kohtaan kuvaavat häpeä ja stigma. (Kuivalainen 2007, 49-50.) Köyhät itse kokevat, että yhteiskunta on stigmatisoinut heidät ja häpeäleima lisää häpeän tunnetta (Scheff 2003).

Tavallista on, että häpeä nousee esille ruoka-apua käsittelevissä tutkimuksissa (Laihiala 2018, 81). Ruoka-avun hakeminen voi olla kokemuksena nöyryyttävä ja siitä voi seurata häpeää (Et kuulu kohderyhmään 2007). Suomessa on tehty tutkimuksia ruoka-avun hakijoista, joista iso osa on toimeentulotuen saajia. Esimerkiksi Kainulainen, Karppinen ja Saari (2013) sekä Laihiala (2018) ovat tutkineet ruoka-apua ilmiönä. Kainulaisen ym. (2013) sekä Laihialan (2018) tutkimuksista selviää, että ruoka-avun vastaanottaminen lisää henkilökohtaista sekä sosiaalista häpeää. Toisaalta taas suuri osa ruoka-avun hakijoista ei koe häpeän tunnetta, koska huono-osaisuus on ottanut vallan yksilön elämässä. Huomionarvoista Kainulaisen ym. (2013) sekä Laihialan (2018) tutkimuksissa on, että niissä häpeä sekoitetaan nöyryytyksen käsitteeseen, kun Autti ym. (2023) painottaa, että häpeän ja nöyryytyksen tunteissa vaikuttavat erilaiset ongelmat.

Toimeentulotuen asiakkaat voidaan jakaa tilapäisasiakkaiksi tai pitkäaikaisasiakkaiksi. Suuri osa pitkäaikaisasiakkaista on työttömiä. (Muuri 2008.) Toimeentulotuen hakeminen hävettää ja toisaalta sen saamiseen ei luoteta, eikä sitä haluta hakea. Moni tuen tarvitsija jättää tuen hakematta, mistä näkyy etuuden alikäyttönä (Blomberg ym. 2016; Muuri 2008). Myös Ohlsin (2016) mukaan toimeentulotukea leimaa stigma, minkä vuoksi tuen hakeminen koetaan häpeällisenä. Ohls (2016) on tutkinut toimeentulotukea saavien hyvinvoinnin ja pahoinvoinnin syytä. Toimeentulotukeen liitetyn stigman lisäksi tuloksista ilmeni, että heikosta taloudellisesta tilanteesta kärsivän on häpeällistä puhua asiasta avoimesti. Osittain tämä johtuu siitä, että yksilöä hävettää, että hän tarvitsee toisista yksilöistä poiketen yhteiskunnan apua. Lisäksi häpeä on vahvasti sidoksissa köyhyyteen ja henkilökohtaiseen pahoinvointiin.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymys

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää millaisia diskursseja toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä rakentuu köyhyyskirjoituksissa. Tarkoitukseni on tuoda tätä ilmiötä näkyvämmäksi ja antaa ääni niille, jotka häpeää tuntevat. Aiemman tutkimuksen perusteella toimeentulotukeen liittyy häpeää (ks. esim. Kuivalainen 2007; Blomberg ym. 2016; Muuri 2008; Ohls 2016). Tutkimuskysymys on: *Mitä ja miten toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä kirjoitetaan?*

Tutkimuksessani keskeiset käsitteet ovat häpeä sekä stigma ja tieteenfilosofisena lähestymistapana sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalisesta konstruktionismista on olemassa useita erilaisia versioita yhtäläisyyksineen ja eroavaisuuksineen (Niska, Venäläinen, Olakivi & Canada 2024, 13). Kertomuksen tutkimuksessa konstruktionismi on kiinnostunut miten kertomuksia konstruoidaan, mitä ja miten kertomuksilla konstruoidaan ja mitä ja miten kertomukset konstruovat. Kertomuksilla on mahdollisuus puolustaa yleisiä sosiaalisia oletuksia, mutta myös vastustaa niitä. (Hyvärinen & Hatavara 2024, 123-125.) Narratiivinen analyysi ja diskurssianalyysi ovat pitkälti kiinnostuneita samoista asioista ja niitä yhdistää esimerkiksi sosiaalinen konstruktionismi. Vaikka tutkimukseni on diskurssianalyyttinen, näen aineistoni kirjoitukset myös kertomuksina, joissa köyhyyttä kokevat kirjoittavat omaa tarinaansa kertomuksen muodossa. Tästä syystä on mielestäni perusteltua nostaa esiin myös narratiivisen analyysin teoriaa ja toteutusta. Avaan tarkemmin sosiaalisen konstruktionismin kappaleessa 4.2 Sosiaalinen konstruktionismi tieteenfilosofisena lähtökohtana.

Sosiaalisen todellisuuden tutkiminen ja tutkimustulokset ovat aina yhteydessä aikaan sekä paikkaan. Tämä tarkoittaa, että tulokset eivät ole pysyviä, eivätkä ne

välttämättä pysy muuttumattomina. (Eskola & Suoranta 2014, 15-16.) Tiedostan, että toimeentulotuella ja häpeällä on historiansa, mikä muuttuu ja muovautuu koko ajan. Tarkoitukseni on lisätä ymmärrystä siitä, mitä ja miten toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä tänä päivänä puhutaan. Häpeä on myös moniulotteinen käsite. Tästä syystä on tärkeää käsitellä häpeää ja sen sisällä olevia merkityksiä laaja-alaisesti.

4.2 Sosiaalinen konstruktioismi tieteenfilosofisena lähtökohtana

Lähestyn tutkimusaiheeni sosiaalisen konstruktioismin näkökulmasta. Sosiaalinen konstruktioismi on diskurssianalyysin teoreettis-metodologinen viitekehys (Jokinen 2016, 251). Konstruktioistinen diskurssitutkimus painottaa sosiaalisten ja kulttuuristen ilmiöiden rakentumista kielenkäytössä (Potinkara, Raippalinn & Turunen 2022, 331). Sosiaalinen konstruktioismi on kiinnostunut kielestä ja kielenkäytöstä toimintana. Sen perusajatus on, että todellisuus on rakentunut sosiaalisesti. (Hyvärinen & Hatavara 2024, 119, 122.) Konstruktioistisessä diskurssitutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, millaista todellisuutta kieli saa aikaan ja miten se linkittyy muussa kielenkäytössä luotuun todellisuuteen. Vahvan konstruktioismin mukaan sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä. Heikko konstruktioismi huomioi myös kielen ulkopuolisen todellisuuden. (Potinkara ym. 2022, 330-331.) Omassa tutkimuksessani tarkastelen ilmiön rakentumista kielenkäytössä ihmisten omassa kertomuksissa.

Kertomuksen tutkimuksessa painottuu tilanteisuus. Kertomukset muodostuvat kerronnan avulla tilanteen mukaan. Kertomuksen tutkimisessa tarkastellaan sitä, millä tavoin ja missä tarkoituksessa tutkimuskohteena oleva asia kerrotaan tietyssä tilanteessa. Kertomus sisältää kerronnan, tarinan sekä tekstin. (Hyvärinen & Hatavara 2024, 119, 122.) Kielenkäytön avulla tapahtuu puhutun tai kirjoitetun kohteen merkityksellistäminen eli konstruointi (Pynnönen 2013, 9). Kielen kautta konstruointi eli merkityksellistämme sosiaalista todellisuutta, missä elämme. Merkitykset rakentuvat suhteessa toisiinsa. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 26, 28.) Niiden rakentumiseen vaikuttaa eronteot ja ne ovat kontekstisidonnaisia (Jokinen 2016, 252).

Kertomuksen tutkimuksessa konstruktioismi kohdistuu seuraaviin kysymyksiin: miten kertomukset konstruoidaan, mitä ja miten kertomuksilla konstruoidaan ja mitä ja miten kertomukset konstruoivat. Kertojan kielelliset valinnat ohjaavat tarinan saamia merkityksiä. (Hyvärinen & Hatavara 2024, 123-124, 139.) Merkitykset yksinään eivät rakenna todellisuutta, mutta asiat ja esineet on merkityksellistettävä, jotta niitä voidaan analysoida (Jokinen ym. 2016, 29). Merkityksellistäminen tarkoittaa, että asioille ja ilmiöille annetaan nimi.

Merkityksellistämisen prosessi tarkoittaa, että käynnissä on merkitysten vakiinnuttamisen prosessi, mikä tarkoittaa, että osaamme erottaa järkevän järjenvastaisesta. Toisaalta samaan aikaan käynnissä on myös vastakkainen prosessi, kun merkitysten rajat eivät ole selkeät, merkitykset ovat kirjavia ja ne muuttuvat, lisäksi uusia merkityksellistämisen tapoja tulee ilmi. (Jokinen 2016, 252.)

Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti kieli jakautuu sosiaalisesti merkityssystemeiksi. Merkityssystemit sisältävät ei-heijastavuuden idean, eli liiallisen yksinkertaistavien kuvausten sijaan pyritään selitysvoimaisempaan kuvaukseen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta. Merkityssystemit rakentuvat osana monia erilaisia sosiaalisia käytäntöjä. Merkityksellistäminen tapahtuu pääsääntöisesti sanallisen viestinnän kautta. (Jokinen ym. 2016, 26, 28-29, 34.) Diskurssianalyysissä tärkeää on tarkastella merkitysten ja diskurssin suhdetta (Pynnönen 2013, 9). Kertomuksilla vedotaan yleisiin sosiaalisiin odotuksiin, mutta myös kyseenalaistetaan niitä (Hyvärinen & Hatavara 2024, 125).

Kontekstuaalisessa konstruktionismissa oleellista on, ettei sosiaalisten ongelmien tulkinnoissa voida tukeutua ainoastaan puheisiin tai teksteihin. Sosiaalisten ongelmien määrittelyt voivat olla uskottavia tai vähemmän uskottavia, kuitenkin tulkinnasta riippumatta ongelmat ovat todellisia. Esimerkiksi taloudellista valtaa pitävät voivat määrittää sosiaaliset ongelmat epärealistisesti. Toisaalta taas julkisuus voi tuoda esille jonkin ongelman isompana kuin se on. Tästä syystä määrittelyssä tulee huomioida myös ongelman kulttuurinen konteksti sekä sitä ympäröivät sosiaaliset rakenteet. (Juhila 2016, 378.) Tutkimuksessani peilaan tutkimustuloksia aiempaan tutkimustietoon luvussa 6.1 Tutkimustulosten yhteenvetoa.

Tutkijan ja tutkimuskohteen yhteys on luonteeltaan konstruktivistista. Tutkija käsittelee tutkimuskohdetta sen symbolien ja merkitysten kautta, mitkä kulttuurellisesti ovat uskottavia. Tutkija tulkitsee, mutta myös luo tutkimustulostensa kautta sosiaalista todellisuutta. (Jokinen 2016, 252.) Tutkija on kiinnostunut merkityksistä, mitkä ovat vallalla, vähemmän tiedossa olevia sekä olemattomia sekä siitä, miksi näin on (Pynnönen 2013, 6). Tutkija hahmottaa tulosten avulla sosiaalista todellisuutta, mutta myös luo sitä (Jokinen 2016, 253). Tutkimukseni tieteenfilosofiset lähtökohdat pohjautuvat sosiaaliseen konstruktionismiin, minkä mukaan todellisuus rakentuu sosiaalisesti. Tutkimuksessa olen kiinnostunut tavoista, joilla toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä kirjoitetaan.

4.3 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä-kirjoituskilpailun (2019) köyhyyskirjoituksista. Kirjoituskilpailun järjestäjinä toimivat Helsingin yliopistosta Elina Turunen sekä Heikki Hiilamo, Turun yliopistosta Eeva-Maria Grekula, Anna-Maria Isola, Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen verkoston (EAPN-Fin) Kansalaistoimintaryhmä köyhyyttä vastaan sekä Kuka kuuntelee köyhää? -verkosto. Kirjoituskilpailu on suunnattu yli 18-vuotiaille henkilöille, joilla on omakohtaista kokemusta köyhyydestä. Kirjoituskilpailussa julkaistiin 89 kirjoitusta, jotka perustelujen mukaan ovat olleet totuudenmukaisia ja niissä on puhuttu asioista suoraan. Lisäksi ne ovat tuoneet uutta näkökulmaa tämän päivän köyhyyskuvauksiin. Kirjoituskilpailun järjestäjä on rajannut kirjoitusten maksimipituudeksi 10 A4-sivua. Aineisto löytyy Yhteiskuntatieteellisestä Tietoarkistosta, missä se on julkaistu helmikuussa 2021. Aineisto on vapaassa käytössä esimerkiksi Pro Gradu-tutkimuksiin, mutta vaatii rekisteröitymisen palveluun (Tietoarkisto). Luvan aineiston käyttöön sain 25.1.2024.

Sekundaariaineisto tarkoittaa, että aineiston on joku muu kuin tutkija itse kerännyt. Sekundaariaineistoa voi hyvin käyttää, jos sillä saadaan vastaus tutkimusongelmaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 186.) Tutkimuksessani tarkastelen toimeentulotukeen liittyvää häpeää valmiista aineistosta. Tästä valmiiksi kerätystä aineistosta valitsin tutkimukseeni ne kirjoitukset, joissa puhutaan toimeentulotuesta ja häpeästä. Päädyin käyttämään aineistona valmiiksi kerättyä tutkimusaineistoa, koska miellän toimeentulotuen sekä häpeän herkkinä aiheina. Ja tästä syystä esimerkiksi haastatteluaineiston kerääminen olisi mahdollisesti voinut olla haastavaa. Häpeää on myös monenlaista, eikä sen sisällä olevia merkityksiä voi käsitellä yksipuolisesti. Tästä syystä oli perusteltua etsiä vastausta tutkimuskysymykseen jo olemassa olevista kirjoituksista, joissa kirjoittaja on omin sanoin päässyt kuvaamaan häpeää ilman tarkkoja tai johdattelevia kysymyksiä.

Tutkimuskysymykseeni vastaavan aineiston valikointi alkoi niin, että luin kaikki 89 kirjoitusta läpi. Tässä vaiheessa pyrin olemaan mahdollisimman neutraali ja lukemaan kirjoituksia ennakkoluulottomasti. Lukemani kirjoitukset jaoin kolmeen ryhmään: 1. suoraan tutkimuskysymykseen vastaavat kirjoitukset, 2. kirjoitukset, joista en ollut varma vastaavatko ne tutkimuskysymykseen sekä 3. kirjoitukset, jotka eivät vastaa tutkimuskysymykseen. Nämä kirjoitukset hylkäsin saman tien tutkimuksestani, niitä oli yhteensä 51 kappaletta. Jäljelle jäi 38 kirjoitusta, joista 12 vastasi suoraan tutkimuskysymykseen. Tämän jälkeen luin uudelleen läpi 26 kirjoitusta, joista en ollut varma vastaavatko ne tutkimuskysymykseen. Kirjoituksissa häpeää ilmaistiin myös epäsuorilla kuvauksilla, minkä takia aineiston valinta ei ollut helppoa. Näitä epäsuoria ilmauksia olivat nöyryytys, huonomuus ja

kelpaamattomuus. Jouduin lukemaan kirjoituksia uudestaan ja uudestaan läpi varmistaakseni, että kirjoittajat todellakin kirjoittavat epäsuorin ilmauksin toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä. Lopulliseen tutkimukseen valikoitui 18 kirjoitusta. Nämä kirjoitukset tulostin, koska ajattelin, että niiden käsittely on tällöin minulle tutkijana helpompaa. Pituudeltaan tutkimukseen valikoituneet kirjoitukset ovat reilusta 1 sivusta reiluun 7 sivuun. Toki tulee huomioida, etteivät kirjoitukset keskity vain tutkimaani ilmiöön, vaan niissä käsitellään yleisesti kokemuksia köyhyydestä.

4.4 Aineiston analyysi

Tutkimuksessani analyysin tarkoituksena on tuoda esiin, mitä ja miten toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä kirjoitetaan ja millaisia merkityksiä sille annetaan. Tässä luvussa kuvaan konkreettisesti aineistoni analyysin etenemistä. Diskurssianalyysi on hyvä vaihtoehto aineiston analyysiin, kun tarkastelun kohteena on kielenkäytössä rakentuva sosiaalinen todellisuus (Potinkara ym. 2022, 346). Halusin toteuttaa tutkimukseni diskurssianalyttisesti, koska halusin tarkastella sitä, mitä toimeentulotuki ja siihen liittyvä häpeä merkitsevät kirjoituskilpailuun osallistuville, entä miten he kuvaavat toimeentulotukeen liittyvää häpeää. Analyysin tuloksena syntyy kuvauksia siitä, millaiseksi ilmiö on tekstin ja diskurssin kautta luotu (Pynnönen 2015, 38). Koen myös, että tarkastelemalla diskurssianalyttisesti kieltä, pääsen lähelle tavallisten ihmisten päivittäisen arjen kokemuksia elämästä toimeentulotuen kanssa ja siihen liittyvästä häpeän tunteesta. Alaluvuissa 4.4.1 Diskurssianalyysi ja 4.4.2 Analyysin vaiheet kuvaan tarkemmin diskurssianalyysin sekä oman tutkimusprosessini etenemisen vaihe vaiheelta.

4.4.1 Diskurssianalyysi

Tutkimukseni tutkimusmenetelmäksi valikoitui diskurssianalyysi, koska halusin tarkastella miten kieltä käytetään puhuttaessa toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä ja miten se rakentuu kielenkäytössä. Olen kiinnostunut nimenomaan siitä, miten toimeentulotukea tarvitsevat puhuvat häpeästä ja diskursseista, joilla sitä merkityksellistetään. Kieli ilmentää todellisuutta, mutta myös rakentaa sitä. Diskurssianalyysillä voidaan tutkia esimerkiksi kirjoitetun tekstin kielenkäyttöä. Diskurssianalyysi on kiinnostunut kielen merkityksestä sosiaalisen todellisuuden rakentajana. (Potinkara ym. 2022, 329-330.) Sosiaalinen maailma muodostuu jatkuvasti tekstin ja puheen kautta (Pynnönen 2013, 5). Diskurssianalyysi nojaa funktionaaliseen kielikäsitteeseen, mikä painottaa kielen tilanteisuutta sekä sitä, miten kieltä käytetään. Kielen merkitykset saattavat muuttua ja kieltä voi käyttää monessa

merkityksessä eri tilanteissa. Diskurssintutkija on kiinnostunut oikeiden ihmisten oikeasta kielenkäytöstä oikeassa yhteisössä sekä yhteiskunnassa. Keskeistä diskurssintutkimuksessa on merkitysten neuvottelu ja sitä koskevat jännitteet ja käytännöt sekä säännöt, ehdot ja seuraamukset. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 4–5, 13–14, 17, 19.) Sosiaalinen vuorovaikutus luo merkityksiä. Kielen käyttö vaikuttaa siihen, millaiseksi sosiaalinen todellisuus muodostuu. (Potinkara ym. 2022, 330.)

Diskurssille ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää (Pynnönen 2013, 7). Jokisen ym. (2016, 25–26) mukaan diskurssianalyysillä on viisi teoreettista lähtöoletusta: 1. kielenkäyttö rakentaa sosiaalista todellisuutta, 2. yhtä aikaa esiintyy useita rinnakkaisia sekä keskenään kilpailevia merkityssystemejä, 3. toiminta on kontekstisidonnaista, 4. toimija on sitoutunut merkityssystemeihin ja 5. kielenkäytöllä on aina seurauksia. Teoreettisten lähtöoletusten painotus tutkimuksessa riippuu tutkimusongelmasta- ja asetelmasta. Diskurssin käsite tarkoittaa kokonaisuuksia, jotka ovat lausetta isompia, mutta myös tilanteisuutta kielenkäytössä (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 71–72). Eli teksti ei ole yksin merkityksellinen, vaan siitä tulee merkityksellinen siinä vaiheessa, kun se liittyy johonkin toiseen tekstiin (Pynnönen 2013, 6, 14).

Koska diskurssintutkimuksessa tarkastellaan kielenkäyttöä sen sosiaalisessa kontekstissa, ovat tarkastelun kohteena kielenkäytön mikrotaso sekä kontekstin muodostama makrotaso. Kontekstit painottuvat eri tutkimuksissa eri tavoin. Yhteiskuntatieteellisessä diskurssintutkimuksessa tarkastellaan tyypillisesti sosiaalista toimintaa makrotasolla. (Potinkara ym. 2022, 331–332.) Tutkimuksessani kielen mikrotaso näyttäytyy köyhyyttä kokevien kirjoituksissa, kun taas makrotaso näyttäytyy siinä, miten nämä kirjoitukset linkittyvät osaksi ympäröivää yhteiskuntaa ja yhteiskunnassa vallitsevaa kulttuuria. Kielen kautta pyritään lisäämään tietoisuutta yhteiskunnasta ja kulttuurista (Pynnönen 2013, 6). Tutkimukseni näkökulmasta tämä tarkoittaa köyhyyttä kokevien kielenkäyttöä toimentulotukeen liittyvän häpeän ympärillä.

Kielenkäyttö rakentaa merkityksiä ja rakentaa kuvan puhuttavasta aiheesta. Intertekstuaalisuus kuvaa kielenkäytön historiaa sekä sosiaalisuutta. Tämä tarkoittaa, että kielenkäyttö kumpuaa historiasta. Eli aina kieltä käyttäessä jo olemassa olevia merkityksiä käytetään uudelleen. Kielen tuonti uuteen kontekstiin muuttaa kielen funktiota ja synnyttää uusia merkityksiä. Kielen käyttö on aina suhteessa muihin kielenkäyttötilanteisiin. Jonkin tietyn ilmaisun uudelleenkäytöllä on sosiaalisia, kulttuurisia sekä poliittisia vaikutuksia ja tästä syystä diskurssianalyysissä ilmaisua tulee analysoida kielellisyyden lisäksi osana historiallista sekä sosiaalista kontekstia. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 55, 179, 183.)

Kieli on järjestynyt sosiaalisesti ja sillä on valtaa (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 25). Valta on aina läsnä, kun luodaan sosiaalista todellisuutta. Merkittävä

diskurssintutkimuksen teoreetikko filosofi Michel Foucault (1926-1984) esitti aikanaan merkityksellisiä ideoita diskursseista, vallasta ja subjektista. (Pynnönen 2013, 7, 16.) Valta on läsnä diskursseissa, mutta myös diskurssien välisissä suhteissa (Jokinen & Juhila 2016, 76). Diskurssien valta liittyy niiden taitoon havainnoillistaa maailmaa ja ihmisiä tietystä perspektiivistä ”todenmukaisena” tai ”toteutuneena”. Foucaulin mukaan tietokäsitykset- ja rakennelmat ovat historiallisen ja valtasuhteisiin liittyvän toiminnan tulos. Tietokäsitykset- ja rakennelmat vastaavasti pohjautuvat oikeina esitettyihin asioihin, asioiden syy-seuraussuhteisiin sekä niihin arvojärjestelmiin, mihin asiat pohjautuvat. Diskurssien järjestymiseen vaikuttavat sosiaaliset ja yhteiskunnalliset perusteet ja diskursiivinen valta muovautuu järjestymisen kautta. Diskurssit eivät ole samanarvoisia ja toiset diskurssit tehdään näkyvämmäksi kuin toiset tai niitä ei huomioida lainkaan tai ne marginalisoidaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 73-74, 83.) Diskurssianalyysissä kiinnostavaa on se, miten äännellistäminen (inkluusio) ja vaijentaminen (eksluusio) rakentavat sosiaalista todellisuutta (Pynnönen 2013, 17). Tutkimukseni aineisto koostuu anonyymeistä köyhyyskirjoituksista. Kirjoittajia yhdistää omakohtainen köyhyyskokemus, mikä toisaalta myös ohjaa puhetta tiettyyn suuntaan. Tutkimuksessa huomionarvoista on se, että ilmiötä lähestytään vain yhdestä näkökulmasta eli ainoastaan köyhyyttä kokevien puhe rakentaa merkityksiä.

Aineistolähtöisessä diskurssianalyysissä tutkija valitsee aineistosta analysoitavat diskurssit, jotka vastaavat tutkimuskysymykseen. Diskurssianalyysissä analysoitavan aineiston koko on tapauskohtaista. Mitä pienempi aineisto on, sitä tarkempaa on kielenkäytön tarkastelu. (Potinkara ym. 2022, 338.) Tutkimukseeni valikoitui 18 köyhyyskirjoitusta, joissa käsitellään myös toimeentulotukeen liittyvää häpeää. Tarkemmin aineiston analyysiprosessin kuvaan seuraavassa kappaleessa

4.4.2 Analyysin vaiheet.

4.4.2 Analyysin vaiheet

Mikäli diskurssianalyysissä käyttää laajaa aineistoa, on hyvä lukea aineisto läpi useampaan kertaan ja huomioida esimerkiksi aineistossa toistuvat kielelliset piirteet (Potinkara ym. 2022, 339). Aineistoni on suhteellisen laaja. Aloitin aineiston käsittelyn lukemalla 18 köyhyyskirjoitusta läpi useampaan kertaan kokonaisuuden hahmottamiseksi. Koin myös laajan aineiston takia tarpeelliseksi tiivistää aineistosta epäoleellisen pois. Tässä vaiheessa pyrin tarkastelemaan aineistoa tarkemmin sen mikrotasolla, jotta aloin hahmottaa, millä tavoin toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä puhutaan. Samaan aikaan tein tulosteisiin muistiinpanoja ja aineistosta tekemiäni havaintoja. Puheessa esimerkiksi korostui, miten eri tavoin kirjoittajat kirjoittivat itsestään joko aktiivimuodossa tai passiivimuodossa. Kirjoittajat myös kirjoittivat minusta tai meistä puhuessaan toimeentulotuen tarvitsijoista. Puheessa

myös selkeästi eroteltiin toimeentulotuen tarvitsijat muista ihmisistä. Puheessa jopa yli korostettiin eroja suhteellisen voimakkaillakin kielikuvilla. Toimeentulotuen tarvitsijoista käytettiin esimerkiksi kielikuvia ”yhteiskunnan loiset”, ”heikko aines” ja ”muu ihmisroska” ja muista ihmisistä taas esimerkiksi kielikuvia ”superrikkaat” ja ”kultalusikka suussa syntyneet”. Puheesta nousi myös esiin henkilökohtainen pakottava tilanne hakea toimeentulotukea ja siitä seurannut häpeä, mutta myös toimeentulotuen tuomat mahdollisuudet, minkä vuoksi häpeää ei tunneta. Nämä kielelliset piirteet ohjasivat minua kohti diskurssien muodostamista.

Tarkemman aineiston tarkastelun aloitin nostamalla aineistosta esiin asioita, mitkä vastasivat siihen, mitä ja miten toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä puhutaan. Tarkasteltaessa yksittäisten tekstien konteksteja, on hyvä pohtia, minkälainen teksti on kyseessä ja missä yhteydessä se on muodostettu (Potinkara ym. 2022, 344). Jokaista tekstiä yhdisti sama konteksti: menneisyydessä tai nykyisyydessä koettu taloudellinen köyhyys ja siihen liittyvä tarve toimeentulotuelle. Tässä vaiheessa aineiston analyysiä lajittelin köyhyyskirjoituksista toimeentulotukeen liittyvän häpeän puheen kahteen ryhmään: toimeentulotuki häpeää synnyttävänä asiana ja toimeentulotuki asiana, mikä ei synnytä häpeää. Kustakin kirjoituksesta yksittäiset, tutkimuskysymykseeni vastaavat otteet lajittelin näihin kahteen ryhmään. Apuna minulla oli tässä Wordiin luomani taulukko.

Analyysin tuloksena syntynyt luokittelu sisältää teemoittaiset kokonaisuudet. Näiden teemakokonaisuuksien pohjalta on mahdollista havainnollistaa, mitä ja miten ilmiöstä puhutaan. Ilmiöstä rakentuvia diskursseja kyetään tunnistamaan ja niiden tunnusmerkkejä kuvaamaan. (Pynnönen 2015, 37-38.) Tutkijan tehtävä on nostaa aineistosta ne diskurssit, jotka ovat tärkeitä tutkimusongelman näkökulmasta (Potinkara ym. 2022, 338). Tässä vaiheessa analyysiä havaitsin, että toimeentulotukea tarvitsevien syyllistäminen synnyttää häpeän tunnetta, mutta toisaalta myös syyllistäjiä syyllistetään, koska stigmatoidusta asemasta halutaan pois. Aineistosta hahmotin kolme teemaa: yksilön syyllistämistä kumpuava häpeä, yksilöä ympäröivän yhteiskunnan syyllistäminen ja tahto päästä irti häpeäleimasta sekä toimeentulotukeen liittyvä häpeämättömyys. Tarkempi diskurssianalyttinen tarkastelu tapahtui näiden kolmen teeman pohjalta. Diskurssit nimesin *syyllistämisen diskurssiksi*, *puolustautumisen diskurssiksi* sekä *oikeusdiskurssiksi*.

4.5 Tutkimuksen eettisyys

Valmiin tutkimusaineiston käyttöön tarvitaan tavallisesti lupa (Vilkkä 2015, 97). Kuten jo aiemmissa luvuissa olen tuonut esille, tutkimusaineistoni on valmiiksi kerätty aineisto, minkä käyttöön olen hakenut lupaa Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä- kirjoituskilpailuun (2019) osallistuneiden tunnistettavuusasiat on käsitelty kirjoituskilpailun järjestäjän toimesta. Kirjoitusohjeessa (Liite 1) osallistujille on kerrottu, että osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistuminen on mahdollista lopettaa missä tahansa vaiheessa kilpailua. Osallistujia on pyydetty myös osallistumisen yhteydessä toimittamaan suostumus yhteystietojen arkistointia sekä kirjoituksen mahdollista tutkimuskäyttöä varten. Osallistujia on pyydetty kirjoittamaan nimimerkillä ja heitä on ohjeistettu kirjoittamaan niin, ettei kirjoituksesta pysty tunnistamaan ketään. Lisäksi kirjoitusohjeessa on kerrottu, että kirjoituksia tullaan käsittelemään tietosuoja- asetuksen mukaisesti ja aineiston käyttäjiltä tullaan vaatimaan aineiston käyttöä koskeva käyttöehtosopimus. Kirjoituksista ilmenee osallistujan nimimerkki, ikä, sukupuoli, asuinpaikkakunta, koulutustausta sekä entinen tai nykyinen ammatti. Osa on myös jättänyt osan tai kaikki näistä tiedoista kertomatta. Nämä tiedot eivät ole tutkimukseni kannalta oleellisia ja olenkin käsitellyt kirjoituksia osallistujille annettujen numeroiden (01-89) mukaan.

Eettisen näkökulman mukaisesti tärkeintä on tutkimuksesta aiheutuvan haitan minimointi. Erityisesti tämä painottuu haavoittuvien ihmisryhmien sekä sensitiivisten tutkimusaiheiden kohdalla. (Kosonen, Laaksonen, Rydenfelt & Terkamo-Moisio 2018, 119.) Sama tutkimusaihe voi herättää tutkittavissa erilaisia tunteita (TENK 2019, 8). Tutkittavat voivat kokea erilaisia asioita arkaluonteisina. Yleisesti ottaen asiat ovat arkaluonteisia, mikäli ne stigmatisoivat tutkittavia tai ne koetaan henkilökohtaisina, ahdistavina ja asiat halutaan salata. Esimerkiksi tutkittavien sosiaalietaudet voidaan yleisesti mieltää arkaluonteisena asiana. (Kuula 2013, 135–137.) Toimeentulotuki ja häpeä ovat arkaluonteisia asioita. Kirjoituskilpailun järjestäjän puolesta aihe on rajattu, mutta aineellisesta sekä aineettomasta köyhyydestä on kuitenkin voinut kirjoittaa suhteellisen vapaasti. Osallistujilla on ollut mahdollisuus jättää kirjoittamatta mielestään liian vaikeista asioista. Lisäksi kirjoituskilpailuun on voinut jättää osallistumatta, mikäli osallistuja on kokenut aiheen liian arkaluonteisena. Näin ollen kirjoituskilpailun järjestäjä on jo aiemmin huomionnut tutkittavan asian arkaluonteisuuden sekä huolehtinut osallistujien anonymiteetin säilymisestä. Aloittelevana tutkijana ymmärrän kuitenkin, että myös minun tulee toimia aineiston kanssa eettisesti oikein ja minimoida haitat, joita aineiston mahdollinen väärinkäyttö voisi kirjoituskilpailun osallistujille eli tutkittaville aiheuttaa. Minua tutkijana kiinnostaa, mitä ja miten tutkittavasta ilmiöstä kirjoitetaan. Käsitelen ilmiötä yleisellä tasolla, enkä yksilöi tuloksia tiettyihin kirjoituksiin. Näin myös vältän tuomasta tutkittavista esiin tunnistettavia tietoja. Pyrin myös käsittelemään kirjoituksia kunnioittavasti.

Ihmistieteissä eettiset säännöt pohjautuvat hyötyperiaatteeseen sekä vahingon välttämisen-, autonomian kunnioituksen- sekä oikeudenmukaisuuden periaatteisiin (Kuula 2013, 59). Tutkijan tulee koko tutkimusprosessin ajan olla rehellinen, huolellinen sekä tarkka. Tutkijan tulee myös muistaa, etteivät tutkimuksen tavoitteet mene

koskaan ihmisen vapautteen liittyvien oikeuksien ohi. (Vilkkä 2015, 42, 51.) Minä tutkijana valitsin, mitkä asiat halusin nostaa aineistosta esille. Toimeentulotukeen liittyvän paljon ennako- oletuksia. Omat lähtökohtani tämän tutkimuksen toteuttamiseen olivat siinä mielessä mieluisat, että itselläni ei ollut ennako-oletuksia näistä ns. ”marginaaliryhmistä”. Osittain tämä johtuu siitä, etten ole työskennellyt sosiaalihuollossa, enkä ole tehnyt työtä toimeentulotuen ja toimeentulotukea tarvitsevien parissa. Mutta toisaalta tiedostan, miten toimeentulotuen tarvisijoista puhutaan ja miten heidät on stigmatisoitu tiettyyn ryhmään. Aineistoa käsitellessäni sekä tuloksia auki kirjoittaessani pyrin olemaan mahdollisimman neutraali ja unohtamaan nämä yhteiskunnassa vallitsevat ennakkoluulot.

Kirjoituskilpailussa on jaettu rahapalkintoja. Minun on hyvä tutkijana huomioida, että tämä on voinut vaikuttaa kirjoitusten sisältöihin. Tämä on kuitenkin asia, minkä selvittäminen on käytännössä ottaen mahdotonta. Lähtökohtaisesti siis oletan, että jokainen tutkimukseeni valikoidusta kirjoituksesta on kirjoitettu todellisten kokemusten pohjalta. Kirjoitukset käsittelevät myös paljon muuta liittyen köyhyyden kokemuksiin, kuin toimeentulotukeen liittyvää häpeää. Yksikään kirjoituksista ei käsittele ainoastaan tätä aihetta ja osassa kirjoituksia sitä käsitellään hyvinkin suppeasti. Tämä on tutkimukseni kannalta huomioitava asia. Huomioitava asia on myös se, ettei aina toimeentulotukeen liity häpeää. Tutkimusta aloittaessani häpeän tunteminen toimeentulotuesta oli perusolettamukseni ja ilmiö, mitä halusin tutkia. Tapani lukea ja tulkita kirjoituksia vaikuttaa tuloksiin ja juuri tästä syystä omaan neutraalisuuteen lukijan ja tutkijan roolissa tuli paneutua huolellisesti.

Hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa rehellisyyttä, luotettavuutta ja tarkkuutta koko tutkimusprosessin ajan (Kuula 2013, 34–36). Koko tutkimusprosessin ajan pyrin olemaan mahdollisimman neutraali ja tuomaan tutkimusprosessini vaiheita esille mahdollisimman avoimesti. Kuten jo aiemmin toin esille, minulla ei ollut tutkimusta tehdessäni selkeää mielipidettä tutkimastani ilmiöstä. Kuitenkin oma tutkijapositioni oli vahvasti läsnä tutkimuksen tekemisessä sekä sen toteuttamisessa. Tämä minun oli läpi tutkimusprosessin tärkeää ymmärtää, jotta pystyin tarkastelemaan aineistoa, raportoimaan tulokset sekä tekemään johtopäätökset mahdollisimman neutraalisti, avoimesti sekä tutkittavia ja muita tutkijoita kunnioittavasti.

5 TOIMEENTULOTUKEEN LIITTYVÄN HÄPEÄN DISKURSSIT

Tässä luvussa esitän tutkimukseni tulokset. Aineistostani olen nostanut esiin kolme diskurssia, jotka ovat syyllistämisen diskurssi, puolustautumisen diskurssi sekä oikeusdiskurssi. Diskurssien sisällä olen käsitellyt toimeentulotukeen liittyvää häpeää tutkimukseni tarkoituksen mukaisesti. Vahvana diskurssina aineistosta nousivat syyllistämisen diskurssi sekä oikeusdiskurssi. Mutta myös puolustautumisen diskurssi hahmottui aineistosta merkityksellisenä diskurssina. Tulkintoja tehdessäni olen pyrkinyt toimimaan mahdollisimman neutraalisti. Kuitenkin on hyvä huomioida, että tulkinnat olen tehnyt omasta positiostani käsin ja joku toinen olisi voinut kiinnittää huomion toisenlaisiin asioihin ja tehdä aineistosta erilaiset tulkinnat.

Tulosten yhteydessä esittelen aineisto-otteita alkuperäisistä kirjoituksista. Alkuperäisissä kirjoituksissa käsitellään toimeentulotukeen liittyvää häpeää. Aineisto-otteet esitän sellaisenaan, miten ne on alkuperäisissä köyhyyskirjoituksissa kirjoitettu. Osaa aineisto-otteista olen lyhentänyt siitä syystä, että poistamani osio ei ole ollut tutkimukseni kannalta oleellinen. Poistetut kohdat olen merkinnyt kahdella katkoviivalla - -. Käytän aineistolainauksia tukemaan omia tulkintojani, mutta myös tukemaan tutkimustulosten lukemisen seurattavuutta. Konkreettisten esimerkkien näkyminen tuloksissa lisää myös tutkimukseni luotettavuutta. Esittelen seuraavaksi diskurssit omissa luvuissaan.

5.1 Syyllistämisen diskurssi

Vahvana diskurssina aineistosta löytyi syyllistämisen diskurssi. Syyllistämisen diskurssissa näkökulma toimeentulotukeen on ulkoinen eli kirjoittajat kuvaavat sitä, mi-

ten syyllistäminen toimeentulotukea tarvitsevia kohtaan tulee ulkopuolelta. Ulkopuolisilla toimijoilla tarkoitetaan sosiaalitoimea, Kelaa, yhteiskunnan hyväosaisia, köyhyyttä kokemattomia ja nettikeskustelijoita. Tässä diskurssissa esiintyy sanastoa, joka korostaa muiden syyllistävää asennetta ja siitä seurannutta häpeää. Tämä ilmenee puheessa esimerkiksi seuraavasti: *"toki jotain tukea tuli sosiaalitoimelta, mutta lähinnä tuomitsevaa, uhkaavaa tai nolaavaa", "vien lausunnot sos.virastoon. Odotan itkien aulassa. Kuulen, kun minusta puhutaan "eikö se vielä ole lähtenyt". Häpeän määrää ei voi kuvailla" ja "irvokkainta on lukea superrikkaiden mielipiteitä meistä yhteiskunnan loisista, heikosta aineksesta ja muusta ihmisroskasta"*. Syyllistämisen diskurssissa retorisenä keinona on käytetty alistavaa puhetapaa toimeentulotukea tarvitsevista, kuten *"yhteiskunnan loisit", "heikko aines" ja "muu ihmisroska"*. Toimeentulotuen tarvisijoista puhutaan alentavaan sävyyn ja ulkopuolisia toimijoita korostetaan sanavalinnalla *"superrikas"*. Toisaalta tällaiset ääri-ilmaisut korostavat myös toimeentulotuen tarvisijoiden sekä ulkopuolisten toimijoiden epätasa-arvoista asemaa yhteiskunnassa.

Syyllistämisen diskurssi viittaa toimeentulotukea tarvitsevien kokemuksiin siitä, että heitä sekä heidän intressejään kohtaan ollaan ennakkoluuloisia sekä syyttäviä ja tämä lisää häpeän tunnetta. Ulkopuoliset toimijat muodostuvat valtaa pitäviksi tahtoiksi ja heillä on ikään kuin oikeus ja jopa yhteiskunnallinen velvollisuus saada toimeentulotukea tarvitsevat tuntemaan häpeää siitä, että he ovat joutuneet pyytämään apua hyvinvointiyhteiskunnalta. Toimeentulotukea tarvitsevien taustoja sen enempää selvittämättä ulkopuoliset toimijat laatikoivat kaikki toimeentulotukea tarvitsevat yhteen jo valmiiksi stigmatisoituun marginaaliryhmään:

Aina silloin tällöin lehtien palstoilla esitellään suurin otsikoin kaikkien sosiaaliturvien saajien edustajana henkilö, joka iloisesti ilmoittaa olevansa elämäntapa työtön, omasta halustaan. Mielipidepalstat täyttyvät vihaisista ja pilkallisista kirjoituksista, joissa kaikki nämä yhteiskunnan loisit manataan alimpaan helvettiin. Juuri vähän aikaa sitten saimme lukea, kuinka syvästi maamme vauraimmat halveksivat kaikkia omaa syyttämme köyhiä olevia, meitä laiskoja, tyhmiä, saamattomia. Kas, tähän joukkoon minäkin olen nyt pudonnut. Kirjoittaja 70

Aineistolainaus osoittaa, että toimeentulotuki on stigmatisoitu aihe ja toimeentulotukea tarvitsevat stigmatisoitu ihmisryhmä. Tähän ryhmään ei haluta kuulua. Toimeentulotuen tarvisijoita syyllistetään muiden ihmisten sekä hyvinvointiyhteiskunnan toimesta ja se saa tuntemaan häpeää. Puheessa ilmenee, kuinka heikko taloudellinen tilanne ja toimeentulotuen tarve ovat ikään kuin toimeentulotuen tarvisijoiden oma syy. Toisaalta myös heidän todellista tarvettaan toimeentulotukeen epäillään. Ulkopuoliset toimijat eivät näe tilanteen todellisuutta ja toimeentulotukea tarvitsevia yksilöinä. He näkevät vain ongelman, minkä ratkaiseminen on hyvinkin yksinkertaista. Toimeentulotukea tarvitseville rakentuu alisteinen asema suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin.

Syyllistämisen diskurssissa toimeentulotukea tarvitseville rakentuu aktiivisen yrittäjän toimijuutta. Puheessa tämä näkyy niin, että toimeentulotukea tarvitsevat myös yrittävät. Kuitenkin nämä yritykset jäävät alisteiseksi ulkopuolisten toimijoiden asemaan nähden. Näin ollen toimeentulotukea tarvitsevat asemoituvat tässä diskurssissa tavallisesti uhreiksi, joiden toimijuus on rajoittunutta:

Tarvitsen yhteiskunnan apua taloudellisesti, joten olen vähempiarvoinen, tarvitsen holhousta, olen lähtökohtaisesti epärehellinen, minulla ei ole oikeutta olla iloinen, rakastettu, yhteiskuntaan osallistuva. Olen vain toimeentulotuen saaja, jonka tilitapahtumat tulee tarkastaa joka kuukausi, jolta pitää joka kuukausi vaatia milloin millaista selvitystä, jolle Kelan kirjeen saapuminen ei ole enää ylpeyden aihe vaan kuristavaa ahdistusta aiheuttava: "mitä ne haluaa minun toimittavan tällä kertaa seuraavan hakemuksen mukana? Mistä sen saa?" Kirjoittaja 77

Aineistolainauksessa kirjoittaja alentaa itsensä ääri-ilmaisuilla "olen vähempiarvoinen", "olen lähtökohtaisesti epärehellinen", "minulla ei ole oikeutta olla iloinen, rakastettu, yhteiskuntaan osallistuva" ja "olen vain toimeentulotuen saaja". Diskurssissa omaa viestiä halutaan tuoda esille ja retorisisena keinona käytetään itsestään kirjoittamista alentavaan sävyyn. Ikään kuin automaattisesti toimeentulotuen tarve tekisi ihmisestä huonomman muihin nähden, kuten myös kirjoituksesta on nähtävillä: "tarvitsen yhteiskunnan apua, joten olen vähempiarvoinen". Tässä todetaan jopa sarkastiseenkin sävyyn, kuinka toimeentulotuen saaminen automaattisesti alentaa ihmisarvoa ja sen hakeminen on tehty mahdollisimman nöyryyttäväksi ja häpeää tuottavaksi.

Syyllistämisen diskurssissa kirjoittajat kuvaavat sitä, miten heistä tuotetaan kuvaa sosiaalipummeina. Diskurssissa sosiaalipummeja ovat työttömät ja mielenterveysongelmista kärsivät toimeentulotuen tarvitsijat. Toimeentulotuen tarvitsijat konstruoidaan yhteiskunnan alimpaan kastiin: yhteiskunnan loisiin ja laiskoihin, jotka ovat itse syyllisiä omaan tilanteeseensa. He ovat osa yhteiskuntaa, mutta kuitenkin erillään siitä. Ikään kuin heidän tilannettaan ei haluta ymmärtää, eikä heitä haluta myöskään auttaa:

Tuntuu, että tässä ajassa ja yhteiskunnassa on valitettavasti vallalla mielikuva ja käsitys siitä, että köyhyys on oma vika, että kyse on asenteesta ja laiskuudesta, yrittämisen puutteesta. Kirjoittaja 35

Edellä oleva aineisto-ote osoittaa, miten tiukassa ennakkoluulot ovat hyvinvointiyhteiskunnassa. Diskurssissa ennakkoluuloisia ei eritellä, vaan heistä puhutaan yleisesti. Syyllistämisen diskurssin mukaan toimeentulotuen tarvitsijat ovat hyvinvointiyhteiskunnan silmissä arvottomia ja muut ihmiset päinvastoin arvokkaita.

Eli ihmisiä, jotka tulevat toimeen omillaan, eivätkä tarvitse yhteiskunnan tukea tai apua. Toisaalta näin radikaali rajanveto on myös retorinen keino erottaa toimeentulotuen tarvitsijat muista ihmisistä. Muiden ihmisten ymmärtämättömyys toimeentulotukea tarvitsevien tilanteesta lisää ennakkoluuloja ja asettaa toimeentulotuen tarvitsijat julkisen arvostelun sekä syyllistämisen kohteeksi. Ikään kuin hyvinvointiyhteiskunta olisi rakentanut toimeentulotuesta stigmatisoidun asian, jonka tulee synnyttää tiettyjä negatiivisia mielikuvia ja saada toimeentulotukea tarvitsevat tuntemaan häpeää:

En ole ollut sos.viraston asiakas ja haen apua! Sos.työntekijäni on kykenemätön ymmärtämään tilannettani, vaikka jälleen puhun INTERVENTIOSTA. Rukoilen apua! Printtaan Tarja Halosen allekirjoittamia lausuntoja siitä, että kaupunki on sitoutunut ennalta ehkäisemään asunnottomuutta ja syrjäytymistä. Vien lausunnot sos.virastoon. Odotan itkien aulassa. Kuulen, kun minusta puhutaan "eikö se vielä ole lähtenyt". Häpeän määrää ei voi kuvailla. - -. Kirjoittaja 36

Diskurssin sisällä esiintyy puhetta, jossa toimeentulotukea tarvitsevat ovat toiminnan kohteina. Ulkopuolinen toimija kuvataan tuomitsevana ja häpeää synnyttävänä. Tämänkaltaiset kuvaukset itsessään luovat kuvaa toimeentulotukea tarvitsevien alisteisesta asemasta suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin, mutta myös toimeentulotukea tarvitseviin liitetyistä ennakkoluuloista, epäreilusta kohtelusta sekä syyllistämisestä ja siitä seuranneesta häpeästä:

Koska minulla ei ollut sillä hetkellä työpaikkaa eikä palkkaa, käännyin Kelan puoleen saadakseni apua. Olin käyttänyt jo kaikki säästöni, tilien saldot olivat lohduuttomia. Kiitos suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan, sain apua vuokranmaksuun asumistuen muodossa. Minua neuvottiin hakemaan myös toimeentulotukea. Tuen hakeminen oli henkisesti uuvuttavaa ja nöyryyttävää. Joudut paljastamaan koko elämäsi vieraalle ihmiselle. Ehkä yksin olisin sinnitellyt jotenkin, mutta teinin kanssa oli pakko keksiä keinoja selviytymiseen. Kirjoittaja 68

Aineistolainauksessa esitetään, kuinka toimeentulotuen hakeminen hävettää. Kuitenkin pakottavassa tilanteessa ihmisen on pakko tyytyä alisteiseen asemaan ja luovuttaa osa yksityisyydestä, minuudesta ja ihmisarvosta pois. Toimeentulotuen tarvitsijalla on olemattomat toimintamahdollisuudet tilanteessa, mikä vahvistaa hänen objektiivista asemaa. Ääri-ilmaisut "joudut paljastamaan koko elämäsi vieraalle ihmiselle" sekä "mutta teinin kanssa oli pakko keksiä keinoja selviytymiseen" luovat kuvaa vaihtoehdottomuudesta. Aineistolainaus luo myös kuvaa ulkopuolisten toimijoiden syyllistävästä suhtautumisesta toimeentulotuen tarvitsijoihin.

Syyllistämisen diskurssissa toimeentulotukea tarvitsevat asettuvat toiminnan kohteiksi ja ovat näin ollen uhreja. Selviytymisen mahdottomuus sekä tilanteen vaihtoehtottomuus rakentuvat suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin, jotka toiminnallaan sekä syyllistävällä asenteella mahdollistavat häpeän tunteen syntymisen. Toimeentulotuen tarvitsijoilla ei itsellään ole mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, mitä heistä ajatellaan ja miten heistä puhutaan:

Mutta kun olet köyhä, sinussa ajatellaan olevan jotain muutakin vikaa. Ethän muuten olisi köyhä. Olet jollain tavoin sössinyt asiiasi. Olet omaa syytäsi joutunut tuohon loukkoon. Ei köyhyytesi mitenkään muten voi olla mahdollista. Emme me halua uskoa, että hyvinvointivaltiossa voi tulla köyhäksi muutoin kuin omaa syytään. Kirjoittaja 27

Yllä oleva aineistolainaus on otettu kirjoituksesta, jossa kirjoittaja kertoo köyhyyden ja toimeentulotukiasiakkuuden johtuvan työuupumuksesta ja siitä seuranneista mielenterveydellisistä haasteista. Kirjoituksessa huomattavaa on se, että kirjoittajan puhe kohdistuu ainoastaan muiden ennakkoluuloihin, syytöksiin sekä niiden seurauksiin. Kuitenkaan kirjoittaja ei kirjoituksessa tuo esille, miten muiden ennakkoluuloisuus tai syyllistäminen käytännössä ilmenevät. Huomattavaa aineistolainauksessa ja sen kirjoitustavassa on myös se, että se on ikään kuin kirjoitettu kirjoittajan ulkopuolelta ja monikossa: *"emme me halua uskoa, että hyvinvointivaltiossa voi tulla köyhäksi muutoin kuin omaa syytään"*. Kirjoittaja ikään kuin ottaa oikeudekseen kirjoittaa myös muiden, kuin vain itsensä puolesta.

Syyllistämisen diskurssissa syntyy kuva, että toimeentulotukeen liittyviä ennakkoluuloja on mahdotonta purkaa. Toimeentulotukea tarvitsevat joutuvat jatkuvasti perustelemaan toimeentulotuen tarvettaan ja nöyristellen ja häpeää tuntien anelemaan apua. Heihin ikään kuin kohdistetaan *"syyttävä sormi"*. Aktiivinen yritys perustella toimeentulotuen tarvetta ei kuitenkaan tuota toivottua tulosta, sillä *"olet jollain tavoin sössinyt asiiasi"* ja *"olet omaa syytäsi joutunut tuohon loukkoon"* -ilmaisulla luodaan toimeentulotukea tarvitsevistä kuvaa objektina eli toiminnan kohteena. Ääri-ilmaisun *"oma syy"* käyttö vahvistaa ennakkoluulojen sekä syyllistämisen asemaa hyvinvointiyhteiskunnassa.

Syyllistämisen diskurssi rakentaa kuvaa toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä asiana, jonka ulkopuoliset toimijat ovat tuottaneet ja, joka toimeentulotukea tarvitsevien on täytynyt hyväksyä. Ajassa, jossa nyt elämme, ulkopuoliset toimijat ovat luoneet toimeentulotuesta asian, minkä hakemista/ saamista tuleekin hävetä. Objektit eli toimeentulotukea tarvitsevat ovat tämän joutuneet hyväksymään, vaikka se ei ole helppoa, eikä tähän *"häpeäpaaluun"* haluta itse joutua. Ennakkoluuloja halutaan murtaa, mutta objektin osassa se on vaikeaa, jopa mahdotonta. Toimeentulotukea tarvitsevat ovat saaneet passiivisen ja objektin position, koska

heidät stigmatoidaan muiden toimesta yhteen valmiiksi kategorisoituun ihmisryhmään ja syyllistämisen kautta heidän annetaan tuntea tästä myös häpeää.

5.2 Puolustautumisen diskurssi

Puolustautumisen diskurssi oli kolmesta diskurssista vaikeimmin hahmoteltavissa. Puolustautumisen diskurssissa näkökulma toimeentulotukeen on sisäinen, päinvastoin kuin syyllistämisen diskurssissa. Tässä diskurssissa toimeentulotuen tarvitsijat puolustautuvat syyllistämistä ja siitä seurannutta häpeää vastaan. Ulkopuolisia toimijoita syyllistetään heidän ennakkoluuloistaan, kun syyllistämisen diskurssissa päinvastoin ulkopuoliset toimijat syyllistivät ennakkoluulojen perusteella. Puolustautumisen diskurssissa puolustetaan toimeentulotuen tarvetta, eikä olla valmiita ottamaan vastaan syyllisyyden taakkaa.

Puolustautumisen diskurssissa esiintyy puhetta toimeentulotukiasiakkaaksi johdaneista syistä. Diskurssissa pyritään myös osoittamaan, ettei toimeentulotukiasiakkaaksi joutuminen ole aina oma valinta, vaan tilanteeseen on jouduttu yksilöstä riippumattomista syistä. Retorisena keinona on käytetty ulkopuolisten toimijoiden vakuuttelua toimeentulotuen tarpeellisuudesta. Pyritään ikään kuin vakuuttamaan muita ja näin purkamaan ennakkoluuloja. Diskurssissa halutaan osoittaa, että myös toimeentulotuen saaja on yksilö, jolla on henkilökohtainen syy pyytää taloudellista apua yhteiskunnalta.

Puolustautumisen diskurssi viittaa toimeentulotukea tarvitsevien puheeseen siitä, että ulkopuoliset toimijat ennakkoluuloisesti stigmatsoivat heidät, eikä se ole oikein. Diskurssissa ikään kuin pyritään purkamaan ennakkoluuloisten ennakkoluuloja ja puolustetaan omaa oikeutta toimeentulotukeen sekä oikeutta olla tuntematta siitä myöskään häpeää. Puheesta nousee esiin ennakkoluulojen vaikutukset toimeentulotukea tarvitseviin. Toimeentulotuen tarvitsijat ikään kuin puolustavat oikeuttaan ihmisyyteen ja oikeuttaan olla kokematta häpeää siitä, että ovat joutuneet pyytämään apua hyvinvointiyhteiskunnalta. Toimeentulotuen tarvitsijat haluavat pois stigmatoidusta marginaaliryhmästä, johon heidät on tahtomattaan asetettu:

Takana on yli kolmekymmentä vuotta työelämää, viisi muuttoa kaupungista toiseen työn perässä, kasa kiitettäviä todistuksia. Nuorena tein kolmea työtä samanaikaisesti, erilaisia palveluammatteja, myyntityötä, etenin työtä tekemällä esimiestehtäviin, vaativinkiin sellaisiin. En koskaan laskenut työtunteja, olin aina tavoitettavissa, luottonainen. Sitten organisaatiomuutoksia, yt-neuvotteluita, joita ensin pidin itse muille, ja jotka lopulta pidettiin minullekin. Yli viisikymppisenäkin jaksoin uskoa, että kyllä tekeväille töitä aina löytyy. Ei löydy. - - Häpeä ja syyllisyys, nuo kaksi kaveria, miten ne ruoskivatkaan ihmistä. Kaikki turha ylpeys on

kauan sitten haihtunut, kaikki anominen, kituuttaminen, odottaminen on nyt normaalia elämää. Kirjoittaja 70

Yllä oleva aineistolainaus osoittaa, kuinka tavallinen työtä pelkäämätön ahkera henkilö voi joutua turvautumaan toimeentulotukeen ja kuinka se saa ihmisen tuntemaan häpeää. Siitäkin huolimatta, että tilanteeseen on jouduttu itsestään riippumattomista syistä. Kirjoittaja puolustaa omaa ihmisyyttään tuomalla esiin esimerkiksi omaa työhistoriaansa. Kirjoittaja jopa ylikorostaa omaa ahkeruuttaan seuraavin sanavalinnoin: *"takana on yli kolmekymmentä vuotta työelää", "nuorena tein kolmea työtä samanaikaisesti" ja "en koskaan laskenut työtunteja, olin aina tavoitettavissa, luotonainen"*. Puolustautumisen diskurssissa korostuu se, miten toimeentulotuen tarve voi johtua yksilöstä itsestään riippumattomista syistä. Toimeentulotuen tarve on häpeää tuottava asia ja siihen liittyvä stigma halutaan purkaa, jotta se ei alentaisi ihmistä. Puolustautumisen diskurssissa retorisenä keinona käytetään historian liittämistä osaksi nykykertomusta. Historian kertomisella ikään kuin halutaan kertoa ne syyt, mitkä ovat johtaneet toimeentulotuen tarpeeseen. Perustellaan omaa tilannetta. Diskurssissa historian kertominen on myös retorinen keino vakuuttaa omaa syyttömyyttä nykytilanteesta. Diskurssissa korostuu muiden, kuin toimeentulotuen tarvitsijoiden itsensä rooli tilanteen aiheuttajana. Diskurssissa halutaan osoittaa, ettei ole oikein stigmatoida toimeentulotuen tarvitsijoita, jotka voivat myös olla syyttömiä omaan tilanteeseensa. Toisaalta on myös epäreilua stigmatoida ihminen ilman, että tietää hänen historiaansa tai taustoja. Puolustautumisen diskurssissa toimeentulotuki halutaan ihmillistää niin, että siitä ei tarvitse tuntea häpeää.

Puolustautumisen diskurssissa toimeentulotukea tarvitsevalle rakentuu myös objektiivista roolia. Puheessa tämä korostuu siinä, että kerrotaan, miten hyvin muilla menee ja verrataan sitä omaan kurjuuteen. Puheessa toimeentulotuen tarvitsijoista tulee uhreja ja muille rakennetaan aktiivista toimijuutta. Näin ollen toimeentulotukea tarvitseva asemoituu tässä diskurssissa aktiivisen toimijan lisäksi myös uhrin asemaan, jonka toimijuus on rajoittunutta:

Samaan aikaan raharikkaat kertovat mediassa, kuinka iso osakesalkku kullakin lapsellaan tulee olemaan, ja annetaan finanssivinkkejä siitä, kuinka kätevää lapsilisien sijoittaminen on. Minun ja muidenkin toimeentulotukea saavien perheiden lapset eivät näitä lapsilisiä käytännössä näe, koska ne vähennetään automaattisesti perusosasta tulona. Minun tilanteessani ei ole muuta toivoo kuin odottaa suuria muutoksia ulosottolakeihin ja kelan käytäntöihin. En usko, että perustulo tulee koskaan toteutumaan elinaikanani. Lottovoitosta on utopistista haaveilla. Jos sattuisin saamaan palkinnon tästä kilpailusta, se täytyisi ohjata suoraan koulumaksuihini, sillä jokaisesta ylimääräisestä eurosta rangaistaan vähentämällä se perusturvasta. - - Mutta olisin valehtelija, jos väittäisin ettenkö kokisi surua, suurta ulkopuolisuuden tunnetta, häpeää ja surkeutta tilanteestani. Kirjoittaja 19

Aineistolainauksessa kirjoittaja asemoi toimeentulotuen tarvitsijat vastakkain muiden ihmisten kanssa. Huomionarvoista on, että kirjoittaja ei puhu ainoastaan itsestään, vaan hän mainitsee myös muut toimeentulotukea saavat. Retorinen keino, mutta myös ääri-ilmaisu "*raharikkaat*" korostaa toimeentulotukea tarvitsevien huommuutta. Toisaalta diskurssissa omaa viestiä halutaan tuoda esille puhumalla samassa lauseessa muista "*raharikkaista*" ihmisistä sekä meistä kurjuudessa elävistä. Tällaisen kahden ääriesimerkin nostaminen samaan lauseeseen voi olla keino puolustaa toimeentulotuen tarvitsijoita. Sanavalintana "*Raharikkaat*" voidaan nähdä myös sarkastisena keinona saada toimeentulotuen tarvitsijoiden asema yhteiskunnassa näyttämään mahdollisimman heikolta.

Puolustautumisen diskurssi luo toimeentulotuen tarvitsijoista kuvaa hyvinvointiyhteiskunnan epäonnekkaina ihmisinä, jotka ovat ennakkoluulojen perusteella stigmatisoitu yhdeksi marginaaliryhmäksi. Toimeentulotuen tarvitsijat ovat ulkopuolisten toimijoiden toimesta lokeroitu yhteiskunnan alimpaan kastiin. Toimeentulotuen tarvitsijat eivät halua olla enää ihmisiä ilman ihmisarvoa, vaan he haluavat olla kuten muut, ihmisiä joilla on ihmisarvo hyvinvointiyhteiskunnassa. Tämän osoittaa myös seuraava esimerkki:

Se jatkuva ahdistus toimeentulosta on käsittämättömän lamaannuttavaa. Jokainen kirje on joko lasku tai Kelalta. En käy missään, en harrasta mitään. Istun kotona, itken, tiedän että olemassaoloni on yhteiskunnalle kallista. Minulla ei ole arvoa, kukaan ei yrityksistä huolimatta ota minua töihin, eikä varsinkaan palkalla jolla voisi elää. En osaa mitään, mitä kukaan pitää hyödyllisenä. Oikeistolainen ajatus hyödyttömydestäni syöpyy päähäni: haluaisin niin kovasti olla hyödyllinen, tehdä töitä, maksaa veroja, olla kokonainen ihminen. Kirjoittaja 77

Edellä esitetyssä lainauksessa kirjoittaja kuvaa, kuinka hän on sisäistänyt ulkopuolelta tulevan ajattelumallin, jonka mukaan olet hyvinvointiyhteiskunnan silmissä arvokas silloin, kun käyt töissä ja maksat veroja. Eli käytännössä katsoen, kun teet oman osan hyvinvointiyhteiskunnan eteen. Toimeentulotuen tarvitsijat ovat ikään kuin "kivi hyvinvointiyhteiskunnan kengässä". Diskurssissa retorisenä keinona käytetään toimeentulotukea tarvitsevien mitätöintiä, mikä ilmenee puheessa esimerkiksi seuraavasti: "*en harrasta mitään*", "*istun kotona, itken*", "*minulla ei ole arvoa*" ja "*en osaa mitään*". Toisaalta tällainen hyvin alentava puhetapa on myös sarkastinen keino puolustaa omia oikeuksia ja ihmisyyttä.

Suuri osa rikkaista on syntynyt kultalusikka suussa - - silloinhan köyhiä on helppo kyykyttää. Kirjoittaja 40

Edellä oleva aineisto-ote osoittaa, miten hyvinvointiyhteiskunnassa on tehty selvä jako toimeentulotuen tarvisijoihin ja muihin. Kuitenkin puolustautumisen diskurssissa köyhyyteen ja toimentulotukeen liittyvää ennakkoluulojen synnyttämää stigmaa halutaan purkaa. Diskurssissa esimerkit ”raharikkaat” ja ”kultalusikka suussa syntyneet” näyttäytyvät puheessa jyrkkänä ilmaisuna heistä, jotka eivät ole köyhiä. Huomionarvoista on, että puheessa tehdään hyvinvointiyhteiskunnassa selkeä jako kurjuudessa eläviin köyhiin ja yltäkülläisyydessä eläviin rikkaisiin. Ikään kuin köyhien ja rikkaiden välissä ei olisi ketään. Puheessa toimeentulotukeen liittyvä häpeä näyttäytyy kaikkien muiden, kuin köyhien syynä. Ikään kuin muut olisivat syy siihen, että toimeentulotuesta on tullut hävettävä asia ja toimeentulotukea tarvitsevat ovat muutoksen potpuri, jotka nyt puheessa pyrkivät vaikuttamaan. Ikään kuin ”rikkaat” eivät ymmärtäisi tilanteen todellisuutta ja heitä tulee nyt ”valistaa”:

Muut perheet ostivat uusia vaatteita, vaihtoivat autoja, muuttivat isompiin asuntoihin ja jopa ostivat oman. Matkustelivat, kävivät ravintoloissa perheenä syömässä, leffassa ym. ym. Me kiersimme kirppareita ja ruokajonoja. Lapset eivät voineet harrastaa ilman varusteita tai joutui lopettamaan jonkun harrastuksen maksamattomien lukukausimaksujen takia. On muuten kova paikka selittää lapselle, ettei rahan takia voi jatkaa. Ollaanko me oikeasti niin köyhiä? kyselivät lapsemme yhä useammin ja tunsivat olevansa ulkopuolisia ja häpesivät. - - Häveten jomotat sossun aulassa. Kirjoittaja 03

Yllä olevassa aineisto-otteessa verrataan toimeentulotuen tarvisijoiden ja muiden elämiä. Samassa kirjoituksessa myös kirjoitetaan seuraavasti: ”häveten jomotat sossun aulassa”. Kirjoittaja ikään kuin vertaa ”muiden” elämää toimeentulotuen varassa elävien elämään. Kirjoittaja nostaa esiin asioita, mitä ”normaalit” perheet vapaa-ajalla tekevät ja, mitkä ovat monella itsestäänkin selvinä pidettyjä asioita. Ikään kuin kirjoittaja pyrkisi lisäämään ”muiden” tietoisuutta ja sitä kautta puolustamaan omia oikeuksia. Siitäkin huolimatta, että toimeentulotuen hakeminen hävettää. Puolustautumisen diskurssi luo näin ollen myös kuvaa tilanteen toivottomuudesta ja vaihtoehdottomuudesta.

Puolustautumisen diskurssin sisällä esiintyy puhetta, jossa ulkopuolinen toimija kuvataan ennakkoluuloisena ja häpeää synnyttävänä, jonka ennakkoluuloja halutaan murtaa. Tämänkaltaiset kuvaukset itsessään luovat kuvaa toimeentulotukea tarvitsevien asemasta aktiivisena toimijana toimeentulotukeen liitetyn stigman murtamisen puolestapuhujana:

Köyhyys ei tule koskaan poistumaan, maailma muuttuu ja köyhyys sen mukana. Köyhyyttä voi olla monessa muodossa mutta koskaan ei saisi luovuttaa. Kirjoittaja 03

Yllä olevan aineisto-otteen kirjoittaja on ikään kuin toiveikas asioiden muuttumisen puolesta. Samassa kirjoituksessa kirjoittaja kirjoittaa, kuinka *"häveten jonotat sossun aulassa"*. Toimeentulotuen tarvisijalla on toimintamahdollisuus tilanteessa, mikä vahvistaa toimeentulotukea tarvitsevien aktiivista toimijuutta. Ilmaisut *"maailma muuttuu"* ja *"koskaan ei saisi luovuttaa"* luovat kuvaa valinnanvapauden mahdollisuudesta. Toimeentulotuen tarvisija ei hyväksy objektiiviseen asemaan asettautumista. Päinvastoin hän pyrkii puolustamaan toimeentulotuen tarvisijoiden asemaa hyvinvointiyhteiskunnassa. Hänellä on nyt mahdollisuus nujertaa toimeentulotukeen liittyviä ennakkoluuloja ja siihen liittyvää häpeää.

Puolustautumisen diskurssissa selviytymisen mahdollisuus sekä tilanteen muuttumisen mahdollisuus rakentuvat suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin, joiden asenteisiin retorissävytteisessä puheessa vaikutetaan. Puolustautumisen diskurssissa syntyy kuva, että toimeentulotukeen liittyviä ennakkoluuloja on mahdollista purkaa. Alla oleva aineisto-ote on esimerkki siitä, että tilanteet voivat muuttua:

Muistan, kun sairaalalaskun, vuokran ja puhelinlaskun jälkeen minulle jäi käteen 5 markkaa (nykyisin se olisi ehkä 5 euroa). Sillä piti tulla toimeen kokonainen kuukausi. Ihmettelin tätä eräälle sosiaalityöntekijälle, jolloin hän totesi, että "oma on vikasi". Hänen mielestään oli oma syyni, että taloudellinen tilanteeni on se mikä on. En pystynyt ymmärtämään mitä tein väärin. Sen jälkeen en uskaltanut avata suutani taloudellisista vaikeuksista. - - Tällä tavalla jatkui melkein kymmenen vuotta. - - Romahdin lopulta erään osaston sisäänkirjaushoitoneuvottelussa, ettei minulla ole mahdollisuutta jäädä sinne, koska minulla ei yksinkertaisesti ole varaa. - - Ensimmäistä kertaa vuosiin tukalaan olooni tartuttiin ja asioitani tuli selvittämään sosiaalityöntekijä. - - Vika ei siis ollutkaan minussa, vaan sosiaalityöntekijässä, joka minua oli syyllistänyt. Kirjoittaja 34

Yllä oleva esimerkki osoittaa, kuinka toimeentulotukea tarvitsevaan kohdistettu syyllistävä puhetapa on muuttunut puheeksi, jossa syyllisen taakka on siirretty jonkun muun harteille. Puolustautumisen diskurssissa uhritumisen sijaan puheessa korostuu toimeentulotukea tarvitsevan aktiivinen rooli sekä omien oikeuksien puolustaminen. Vika ei ole toimeentulotuen tarvisijoissa, vaan ulkoisessa toimijassa. Puheessa tämä näkyy esimerkiksi seuraavissa ilmaisuissa: *"vika ei siis ollutkaan minussa, vaan sosiaalityöntekijässä, joka minua oli syyllistänyt"*, *"kun ihminen joutuu työttömäksi tai jää työkyvyttömäksi, ympäröivä yhteiskunta haluaisi lokeroida hänet heti"* ja *"tuolloin olin vielä siinä uskossa, että taloudelliset ongelmat ovat oma syyni"*. Aktiivinen yritys vastuuttaa ulkoisia toimijoita tilanteesta tuottaa tulosta, eikä puheessa olla enää valmiita *"lokeroitaviksi"*. Puolustautumisen diskurssissa ääri-ilmausujen *"vika olikin sosiaalityöntekijässä, joka minua oli syyllistänyt"* ja *"ympäröivä yhteiskunta haluaisi lokeroida heti"* käyttö vahvistavat puolustautumispuhetta. Toimeentulotuki on stigmatisoitu aihe, mikä saa

tuntemaan häpeää. Puolustautumisen diskurssissa toimeentulotukeen liittyvää häpeää ja stigmaa pyritään murtamaan.

5.3 Oikeusdiskurssi

Oikeusdiskurssi oli syyllistämisen diskurssin rinnalla toinen valtakurssi. Oikeusdiskurssin näkökulma toimeentulotukeen liittyvään häpeään on niin ikään sisäinen. Oikeusdiskurssissa korostuu oikeus toimeentulotukeen, josta ei tarvitse tuntea häpeää, kuten myös seuraava esimerkki osoittaa:

"Monia hävettää käydä niin sanotusti "sossun luukulla", Minä itse en häpeä: jos minulle on suotu se oikeus, niin aion myös käyttää sen hyväkseni. Varakkaat eivät yksinkertaisesti ymmärrä, miltä tuntuu laskea viisisenttisiä: riittävätkö penningit makaronipussiin, mitäköhän kassalla työskentelevä ihminen ja kanssajonottavat asiakkaat mahtavat ajatella, kun maksaa hiluilla, kumpaa ostaa, vessapaperia vai pikakahvia. Nämä asiat täytyisi saada ihmisten tietoisuuteen. Jokaiselle meistä kuuluu oikeus ruokaan. Sekä myös siihen vessapaperiin. Kirjoittaja 07

Yllä oleva aineistolainaus osoittaa, että toimeentulotukea tarvitsevat eivät suostu asemoitumaan stigmatisoitaviksi, vaikka he tiedostavat, että toimeentulotuki on stigma. He eivät myöskään ole valmiita tuntemaan häpeää siitä, että tarvitsevat toimeentulotukea. Diskurssissa ikään kuin kieltäydytään olemasta "julkisen häpeäpaalun" kohteena. Aineistolainaus myös osoittaa, että toimeentulotukea tarvitsevia puolustetaan esimerkiksi kritisoidulla hyvinvointiyhteiskuntaa, jossa vaikeista asioista vaietaan sen sijaan, että niistä puhuttaisiin ääneen. Päinvastoin puheessa toimeentulotuesta luodaan kuvaa normaalina asiana. Ulkopuolisista toimijoista konstruoidaan tietämättömiä, joiden tietoisuutta toimeentulotuesta ja sen tarvitsijoista tulee lisätä. Oikeusdiskurssissa pyritään osoittamaan, että toimeentulotuen tarvitsijatkin ovat ihmisiä, eivätkä he suostu ennakkoluulojen perusteella stigmatisoida. Seuraava esimerkki osoittaa, miten diskurssissa vahvistetaan omaa viestiä käyttämällä retorisenä keinona myös sarkasmia:

Lapseni harrastukseen olemme saaneet apua kaupungin sosiaalitoimelta, tukikummeilta, säätiöiltä ja järjestöiltä. Olen aktiivinen tuen etsijä, jokainen päivä on käytettävää mieltien kuinka selviytyisimme seuraavaan kuukauteen. Jos olen onnekas, niin jää hiukan rahaa että voi välillä ostaa käytetyn vaatteiden nettikirppikseltä. Kirjoittaja 46

Oikeusdiskurssissa luodaan kuvaa toimeentulotuen tarvitsijoiden niukasta elämästä, johon toimeentulotuki tuo helpotusta. Ei välttämättä suurta, mutta pientäkin, kuten seuraava esimerkki osoittaa:

Rahaa ei ollut minun edes linjalla mennä onneksi sosiaalitoimiston kautta onnistui bussikortti. Kirjoittaja 39

Yllä olevassa esimerkissä kirjoittaja ikään kuin haluaa hyvinkin konkreettisen esimerkin kautta kertoa mitä se on, kun ei yksinkertaisesti ole rahaa. Avun pyytämisestä ei tunneta häpeää, vaan päinvastoin kiitollisuutta. Oikeusdiskurssissa toimeentulotukea tarvitsevat konstruoidaan köyhiksi, joille asiat, jotka muille ehkä ovat itsestään selviä, ei sitä toimeentulotukea tarvitseville ole: *"en käy missään", "en harrasta mitään", "menoiksi on karsittu vain välttämättömät" ja "taloyhtiön saunavuorot ovat luksusta, johon minulla ei ole varaa"*. Toisaalta tällaiset jyrkät sanavalinnat voidaan nähdä myös retorisenä keinona kritisoida hyvinvointiyhteiskuntaa, joka on mahdollistanut ihmisten epätasa- arvoisuuden. Diskurssissa ikään kuin halutaan tuoda esiin sitä, että jokaisella on samanlaiset oikeudet, eikä siitä tule tuntea häpeää, vaikka oikeuksien toteutumiseksi joutuisi turvautumaan toimeentulotukeen.

Oikeusdiskurssissa toimeentulotukeen liittyvä häpeä konstruoidaan ensisijaisesti ulkopuolisten toimijoiden tietämättömyydeksi toimeentulotukiasiakkaista. Puheessa tähän tietämättömyyteen halutaan vaikuttaa. Retorisena keinona on puheessa tuotu esiin henkilökohtaisia käytännön kokemuksia siitä, mitä konkreettisesti voi tarkoittaa niukka elämä ja miten paljon toimeentulotuki vähävaraisen elämässä merkitsee. Tämän osoittaa myös seuraava esimerkki:

On myös aina varauduttava siihen, että perustoimeentulotukea ei syystä tai toisesta makseta joka kuukausi, joten olen aina henkisesti varautunut siihen, että joudun todellakin koko kuukauden tulemaan toimeen neljälläsadalla eurolla ilman mahdollisuutta helpotukseen. Kirjoittaja 55

Oikeusdiskurssissa toimeentulotukeen liittyvä häpeä paljastaa diskurssin käsityksiä hyvinvoinnista: hyvinvointi ilmenee sosiaalisena pääomana ja ihmisten tasa- arvoisuutena. Diskurssin sisällä esiintyy puhetta, jossa toimeentulotuen tarvitsijat eivät tunne häpeää, vaan pikemminkin toimeentulotuki nähdään normaalina osana elämää. Diskurssissa esiintyy puhetta, jossa toimeentulotuen tarvitsijan asemaa hyvinvointiyhteiskunnassa vahvistetaan. Toisaalta diskurssissa myös kylmän viileästi todetaan, että jos en ihmisenä hyvinvointiyhteiskunnalle riitä, sille ei voi mitään:

Haluaisin kovasti päästä antamaan panostani yhteiskunnalle, jos minulle vain annettaisiin siihen mahdollisuus. Vähävarainen elämäntilanne ja/tai mielenterveyystausta ei kerro ihmisen todellisesta potentiaalista ja osaamisesta yhtään mitään. En aina ehkä sovi yhteiskunnan kaikkiin muotteihin ja odotuksiin, mutta koen, että jos tämä ei riitä, kertoo enemmän vallitsevista yhteiskunnan arvoista kuin siitä, että olisin oikeasti turha ihminen.
Kirjoittaja 55

Yllä olevan aineisto-otteen kirjoittaja ikään kuin toteaa, että on hyvinvointiyhteiskunnan syy, että hänet on stigmatisoitu, koska erilaisuus ei sovi hyvinvointiyhteiskunnan muottiin. Samassa kirjoituksessa kirjoittaja kirjoittaa, kuinka *"opiskelijana onnistuin löytämään kesätöitä lähes joka vuosi"* ja *"pro gradua kirjoittaessa olin palkattuna oppilaitokseeni harjoittelijana"*. Kirjoittaja kirjoittaa olevansa koulutukseltaan filosofian maisteri, joka ponnisteluista huolimatta ei ole valmistumisen jälkeen onnistunut löytämään oman alan töitä. Kirjoittaja osoittaa turhautumisensa hyvinvointiyhteiskunnalle sen sijaan, että tuntisi tilanteesta häpeää. Puheen retorinen keino on tuoda esiin arvostettu ja loppuun asti suoritettu korkea koulutus, mikä ei kuitenkaan ole tuonut tullessaan kenties muille itsestään selvänä pidettyä asiaa eli työtä. Ikään kuin kirjoittaja pyrkisi kirjoituksellaan lisäämään muiden ymmärrystä siitä, että on ihan samanlainen ihminen, kuin muutkin huolimatta siitä, että on toimeentulotuen saaja. Epäonnekkaampi vain ehkä.

Oikeusdiskurssissa toimeentulotukea tarvitseville kirjoitetaan aktiivista roolia. Tämä tarkoittaa toimeentulotukea tarvitsevien aseman vahvistamista hyvinvointiyhteiskunnassa. Oikeusdiskurssissa toimeentulotukea tarvitsevien aseman vahvistaminen rakentuu suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin, vaikkakaan heitä ei pyritä vakuuttamaan asiasta. Asia on ennemminkin ilmoitusluonteinen. Näin ollen ulkopuoliset toimijat ovat saaneet objektiivisemmän roolin, kuten myös alla oleva aineisto-ote näyttää:

Suomea pidetään ulkomailla hyvinvointivaltiona. Sitä se onkin, jos katsoo asiaa todella köyhien maiden näkökulmasta. Miksi siis valitamme? emmekö tyydy kulkemaan puhkikuluneissa vaatteissa, haisemaan pahalta pesuaineiden puutteen takia, vatsa kurnien nälästä? emme, koska silloin olemme näkymättömiä hyvin toimeentulevien suomalaisten silmissä. - -. Kirjoittaja 07

Yllä oleva aineisto-ote osoittaa, kuinka toimeentulotukea tarvitsevat eivät enää tyydy osaansa *"kivenä hyvinvointiyhteiskunnan kengässä"*. Oikeusdiskurssissa puheessa korostuu toimeentulotukea tarvitsevan aktiivinen rooli omien oikeuksien puolustajana. Toimeentulotuen tarvisijoissa ei ole vika, päinvastoin vika löytyy ulkopuolisista toimijoista, jotka ovat ennakkoluulojensa perusteella luoneet toimeentulotuesta stigmatoidun asian. Puheessa tänä näkyy esimerkiksi seuraavissa

ilmaisuissa: "minä en ole kuitenkaan sairastumistani tai elämäni valinnut, vaan kaikki on ollut surkeiden sattumien summaa ja "pidän aina mielessä sen, että minulla on ihmisarvo, minulla on oikeus unelmiin ja että raha ei saisi olla elämän itseisarvo". Ilmaisut "surkeiden sattumien summa", "minulla on ihmisarvo" ja "minulla on oikeus unelmiin" vahvistavat puheen sanomaa. Toimeentulotuen saaminen ei tee ihmisestä ihmisenä huonompaa, eikä siitä myöskään tarvitse tuntea häpeää, kuten myös seuraavat aineisto-otteet osoittavat:

En tuntenut silloin minkäänlaista häpeää siitä, että kunta ja Kela elättivät olemassaoloni, en pitänyt sosiaalityöntekijän vierailuja negatiivisena asiana, Kelan kirjeet olivat ilo, osoitus aikuisuudesta, vastuusta. Kirjoittaja 77

Monia hävettää käydä niin sanotusti "sossun luukulla". Minä itse en häpeä: jos minulle on suotu se oikeus, niin aion myös käyttää sen hyväkseni. Kirjoittaja 07

Oikeusdiskurssissa toimeentulotukeen ei liity häpeää, kuten myös yllä olevat aineisto-otteet sen osoittavat. Puheessa toimeentulotukeen liittyvälle häpeälle ei nähdä olevan mitään syytä, päinvastoin se nähdään niiden ihmisten oikeutena, jotka eivät pärjää taloudellisesti ilman hyvinvointiyhteiskunnan taloudellista tukea.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni keskeiset tulokset. Päätän luvun omaan pohdintaan. Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää, millaisia diskursseja toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä rakentuu köyhyyskirjoituksissa. Aineistostani nousseista kolmesta diskurssista eli syyllistämisen diskurssista, puolustautumisen diskurssista sekä oikeusdiskurssista teen tarkempaa yhteenvetoa seuraavassa kappaleessa 6.1 Tutkimustulosten yhteenvetoa.

6.1 Tutkimustulosten yhteenvetoa

Syyllistämisen diskurssissa toimeentulotukeen liittyvä häpeä kumpuaa yksistään ulkopuolisista toimijoista. Näin ollen toimeentulotukea tarvitsevat asettuvat toiminnan kohteeksi ja uhrin asemaan. Päinvastoin, kuin puolustautumisen diskurssissa sekä oikeusdiskurssissa, joissa toimeentulotukea tarvitseville kirjoitetaan aktiivista toimijuutta ja ulkopuoliset toimijat asetetaan toiminnan kohteeksi. Syyllistämisen diskurssissa syyllistäminen kohdistuu toimeentulotuen tarvitsijoihin, päinvastoin kuin puolustautumisen diskurssissa, jossa toimeentulotukeen liittyvän häpeän tuntemiseen syyllisiä ovat ennakkoluuloiset ulkopuoliset toimijat.

Sekä syyllistämisen diskurssissa, että puolustautumisen diskurssissa toimeentulotuen tarvitsijat haluavat purkaa toimeentulotukeen liittyviä ennakkoluuloja ja stigmaa. Kuitenkin puolustautumisen diskurssissa toimeentulotuen tarvitsijat ottavat huomattavasti aktiivisempaa roolia, mutta myös valtaa muutoksen edistämiseksi, päinvastoin kuin syyllistämisen diskurssissa, jossa toimeentulotuen tarvitsijat ennemminkin uhriutuvat. Tämä on myös tekijä, mikä erottaa nämä kaksi diskurssia selkeimmin toisistaan. Kuitenkaan puolustautumisen diskurssissa toimeentulotuen tarvitsija ei nouse valtaan, vaan pikemminkin hän pyrkii nostamaan

itsensä ulkoisten toimijoiden kanssa tasavertaiseen asemaan. Tässä diskurssissa ei siis ole selkeitä valta-asemia päinvastoin, kuin syyllistämisen diskurssissa.

Kuten myös syyllistämisen diskurssissa, myös puolustautumisen diskurssissa toimeentulotuen tarvitsijat näkevät itsensä hyvinvointiyhteiskunnan silmissä arvottomina ja muut ihmiset arvokkaina. Ikään kuin *"kultalusikka suussa syntyneiden"*, *"raharikkaiden"* ja *"superrikkaiden"* olisi automaattinen oikeus alistaa toimeentulotuen tarvitsijat ja saada heidät tuntemaan häpeää siitä, että he tarvitsevat hyvinvointiyhteiskunnan apua. Puolustautumisen diskurssissa toimeentulotuen tarvitsijat ovat aktiivisia toimijoita, kun syyllistämisen diskurssissa heidän roolinsa on päinvastoin objektiivisempi. Syyllistämisen diskurssissa toimeentulotukea tarvitsevien on ikään kuin tarvinnut hyväksyä toimeentulotuki stigmatsoituna asiana sekä siitä seurannut häpeän tunne osaksi toimeentulotukiasiakkuutta. Puolustautumisen diskurssissa puhe kohdistuu toimeentulotukeen liittyvien ennakkoluulojen, mutta myös siihen liittyvän stigman ja häpeän murtamiseen.

Syyllistämisen diskurssissa toimeentulotukea tarvitsevien tarkoitusperiä epäillään ja heistä muodostetaan kuvaa sosiaalipummeina. Oikeusdiskurssissa päinvastoin korostetaan, etteivät he ole sosiaalipummeja, vaan taloudellisesti tiukassa tilanteessa olevia ihmisiä, jotka tahtomattaan ovat tähän tilanteeseen joutuneet ja myös oikeutettuja toimeentulotukeen. Kuten puolustautumisen diskurssissa, myös oikeusdiskurssissa toimeentulotukeen liittyvä häpeä konstruoidaan ensisijaisesti muiden ihmisten tietämättömyydeksi toimeentulotukea tarvitsevistä ihmisistä ja heidän tilanteestaan.

Päinvastoin syyllistämisen ja puolustautumisen diskurssien kanssa, oikeusdiskurssissa toimeentulotukea tarvitsevistä ei puheessa luoda alisteista kuvaa muihin verrattuna. Sen sijaan puheessa muodostuu kuva toimeentulotukiasiakkaiden tahdosta olla hyvinvointiyhteiskunnassa muiden kanssa tasavertaisessa asemassa. Oikeusdiskurssissa tehdään selväksi, ettei se, että ihminen tarvitsee hyvinvointiyhteiskunnan apua tee hänestä ihmisenä alempiarvoista.

Oikeusdiskurssissa toimeentulotukea tarvitseville kirjoitetaan aktiivista roolia, kuten myös puolustautumisen diskurssissa. Kenties merkittävimmin nämä kaksi diskurssia erottaa se, mitä aktiivisella roolilla tarkoitetaan. Puolustautumisen diskurssissa toimeentulotukeen liittyviä ennakkoluuloja pyritään purkamaan, kun oikeusdiskurssissa merkityksellisempää on vahvistaa toimeentulotukea tarvitsevien asemaa hyvinvointiyhteiskunnassa. Ikään kuin toisten vakuuttelu toimeentulotuen tarpeellisuudesta ei olisi enää yhtä merkityksellistä. Oikeusdiskurssissa toimeentulotukea tarvitsevien aseman vahvistaminen rakentuu kylläkin suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin, kuitenkin heidän vakuuttelunsa ei ole enää yhtä tärkeää, kuin mitä se on puolustautumisen diskurssissa. Puolustautumisen diskurssissa ulkopuolisia toimijoita pyrittiin vakuuttelemaan, kun oikeusdiskurssissa vakuuttelun

sijaan ulkopuoliset toimijat ovat saaneet objektiivisemmän roolin ja vakuuttelun sijaan heille ennemminkin todetaan, miten asia on.

Ennakkoluuloisuuden diskurssissa stigma kuvataan osana toimeentulotukea ja häpeä tunteena, minkä tunteminen toimeentulotukea tarvitsevien ikään kuin tulee hyväksyä. Puolustautumisen diskurssissa vastaavasti pyritään murtamaan toimeentulotukeen liittyviä ennakkoluuloja sekä siihen liittyvää stigmaa ja häpeää. Oikeusdiskurssissa tiedostetaan, että toimeentulotuki on stigma. Tästä huolimatta toimeentulotuesta ei tunneta häpeää, koska siihen ei nähdä olevan mitään syytä. Taulukkoon 3 olen vielä koonnut aineistostani nousseiden kolmen diskurssin keskeiset tulokset, joita olen aiemmissa kappaleissa kuvannut.

TAULUKKO 3 Yhteenveto toimeentulotukeen liittyvän häpeän kolmesta diskurssista

Diskurssi	Keskeiset tulokset	Diskurssin kohdentuminen
Syyllyttämisen diskurssi	Toimeentulotuki on stigma ja toimeentulotuen tarvisijoita syyllistetään ennakkoluulojen perusteella ja saadaan tuntemaan häpeää siitä, että he tarvitsevat toimeentulotukea, diskurssille tyypillistä vahvat mielikuvat, voimakkaat sanavalinnat	Toimeentulotuen tarvisijat
Puolustautumisen diskurssi	Toimeentulotuki on stigma ja toimeentulotuen tarvisijat puolustautuvat toimeentulotukeen liittyvää syyllistämistä sekä siitä seurannutta häpeää vastaan, diskurssille tyypillistä voimakkaat sanavalinnat, ennakkoluulojen ja mielikuvien purkaminen	Toimeentulotuen tarvisijat, ulkopuolinen toimija (=sosiaalitoimi, Kela, yhteiskunnan hyväosaiset, köyhyyttä kokemattomat nettikeskustelijat)
Oikeusdiskurssi	Toimeentulotuki on stigma, mutta tästä huolimatta se nähdään asiana, josta ei tarvitse tuntea häpeää, toimeentulotuen tarvisijat eivät suostu stigmatisoitaviksi ja toimeentulotuki nähdään perusoikeutena sen sijaan, että se nähtäisiin häpeää synnyttävänä asiana, diskurssille tyypillistä esimerkkien esittäminen omasta elämästä, muutospuhe	Ulkopuolinen toimija

6.2 Pohdinta

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää millaisia diskursseja toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä rakentuu köyhyyskirjoituksissa. Tutkimuskysymys oli: *Mitä ja miten toimeentulotukeen liittyvästä häpeästä kirjoitetaan?* Aineistosta nousi kolme diskurssia: syyllistämisen diskurssi, puolustautumisen diskurssi sekä oikeudiskurssi. Tulokset tukevat ajatusta siitä, että toimeentulotukeen liittyy stigma ja häpeä, kuten myös aiemmat tutkimukset osoittavat (ks. esimerkiksi Blomberg ym. 2016, Muuri 2008 & Kuivalainen 2007).

Tulosten perusteella voin todeta, että toimeentulotukeen liittyy edelleen vahvasti köyhäinhoidon stigma. Toimeentulotuen tarvitsijat leimataan yhdeksi marginaaliryhmäksi eli toimeentulotuensaajiksi. Toisaalta myös toimeentulotuen tarvitsijoiden intressejä kohtaan ollaan epäluuloisia ja heitä on ikään kuin helpompi syyllistää, kuin yrittää ymmärtää toimeentulotuen tarpeeseen johtavia syitä. Saman ovat tutkimuksissaan todenneet esimerkiksi Blomberg ym. (2016) sekä Muuri (2008) ja Kuivalainen (2007). Esimerkiksi Kuivalainen (2007) toteaa tutkimuksessaan, miten toimeentulotukeen liittyy edelleenkin vahvasti negatiivisuus ja, miten siihen linkittyvät myös häpeä ja stigma.

Toimeentulotuen tarvitsijoiden syyllistäminen hyvinvointiyhteiskunnan avun tarpeesta ajaa tuen tarvitsijoita pois tuen piiristä. Tämän toteavat tutkimuksissaan esimerkiksi Blomberg ym. (2016) Muuri (2008) sekä Ohls (2016). Tällainen tiedostettu tuen alikäyttö ajaa hyvinvointiyhteiskuntamme heikko- osaisia entistä ahtaammalle. Pahimmillaan tämä voi johtaa yksilön ja perheen entistä vaikeampiin terveydellisiin ja/tai sosiaalisiin ongelmiin. Tutkimustulokset tekivät selväksi, että toimeentulotukea ei haeta kevyin perustein, koska sen hakeminen on niin hävettävää, eikä häpeää haluta tuntea. Johdannossa nostin esille pääministeri Petteri Orpon hallituksen kaavailemat toimeentulotukeen kohdistetut leikkaustoimet. Orpo hallituksineen pyrkii vähentämään köyhyyttä ja eriarvoisuutta. Toisaalta samaan aikaan hallitus kaavailee toimeentulotuen tarvitsijoiden vähintäänkin puolittamista nykyisestä (ks. Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023). Tutkimukseni tulokset sekä aiemmat tutkimukset (ks. esimerkiksi Blomberg ym. 2016 & Muuri 2008) ovat ristiriidassa Orpon hallituksen kaavailemien toimeentulotukeen suunniteltujen uudistusten ja/tai leikkausten kanssa. Toisaalta näen, että myös Orpon hallituksen suunnitelmat ovat ristiriidassa keskenään. Köyhyyttä ja eriarvoisuutta pyritään vähentämään, mutta samaan aikaan heiltä otetaan pois, joiden elämä on jo ennestäänkin niukkaa.

Tulosten perusteella voi myös todeta, ettei toimeentulotuki ole niin sanotusti arkinen asia, mistä halutaan puhua ääneen. Toki oikeusdiskurssi osoitti, ettei asiasta ääneen puhuminen ole jokaiselle toimeentulotuen tarvitsijalle vaikeaa. Joka tapauksessa

tulosten perusteella toimeentulotukeen liittyy myös paljon puhumattomuutta. Puhumattomuus taas liittyy stigmaan ja siitä seuranneeseen häpeän tunteeseen. Tämän osoittaa myös Ohlsin (2016) tutkimus. Ohlsin (2016) mukaan nimenomaan asiasta ääneen puhuminen on häpeällistä. Yksi iso tekijä on se, että yksilö tai perhe ei pärjää ilman muiden taloudellista apua. THL on arvioinut Orpon hallituksen leikkausten lisäävän toimeentulotuen tarvisijoiden määrää noin 27% (Ollonqvist ym. 2023). Mikäli tämä toteutuu tarkoittaa se, että toimeentulotukea tulee tarvitsemaan myös moni sellainen, joka on tähän asti pärjännyt omillaan ja häpeän tunne tulee sitä myöten myös uskoakseni jossakin määrin lisääntymään. Jos asiaa ajattelee laajemmassa näkökulmassa, niin pitkittyessään häpeää tunteva tulee tarvitsemaan entistä enemmän sosiaali- ja terveystalv palveluja, mikä myös tarkoittaa kuluja hyvinvointiyhteiskunnalle.

Tulokset myös osoittivat, etteivät kaikki toimeentulotukea tarvitsevat tunne asiasta häpeää, vaikka tiedostetaan, että toimeentulotuki on stigma. Tämän toteavat tutkimuksissaan myös Kallio ym. (2020). Korpelan ym. (2024) tutkimus osoittaa, että Kela-siirron myötä toimeentulotuen hakijoiden stigmatisointi on vähentynyt. Huomionarvoista on, että tutkimusaineistona käyttämäni köyhyyskirjoitukset sijoittuvat Kela-siirron jälkeiseen aikaan. Tämä on tärkeä huomio, koska vaikka Kela-siirto vähensi toimeentulotukeen liittyvää häpeää, ei se sitä kuitenkaan poistanut.

Teemu Muhosen (2024) noin kuukausi sitten julkaistussa artikkelissa ”Toimeentulotukeen tulossa uusia leikkauksia” mainitaan, kuinka Orpon hallituksen suunnittelemaat leikkaukset ovat riittämättömät ja lisää leikkauksia on tulossa, jotta tavoitteen päästään. Tämä tarkoittaa esimerkiksi, että toimeentulotuensaajien velvollisuuksia lisätään. Velvollisuuksien laiminlyömisellä voidaan mahdollisesti tukea pienentää. Blomberg ym. (2016) sekä Muuri (2008) toteavat, että toimeentulotukea leimaa edelleen köyhäinhoidon stigma. Kirjoitin luvussa 2.1 Vaivaishoidosta toimeentulotukeen, kuinka häpeä tunteena on ollut läsnä köyhien auttamisessa jo 1800-luvulta alkaen. Historiassa on ollut aikoja, jolloin toimeentulotukeen liittyvää stigmaa on tietoisesti pyritty murtamaan. Kuitenkin häpeä ja stigma edelleenkin varjostavat toimeentulotukea, eikä sen historiallisesta taakasta ei ole päästy irti. Toisaalta näen Muhosen artikkelin myös osoituksena siitä, että olemme jälleen palaamassa köyhäinhoidon aikaan, kun taloudelliseen itsenäisyyteen kykenemättömät tulevat tarvitsemaan entistä enemmän hyvinvointiyhteiskunnan apua ja heitä uhkaa rangaistus, mikäli he eivät tee, kuten heidän odotetaan tekevän. Viime vuosina peruseläminen on kallistunut valtavasti hintojen nousun myötä ja jo aiemmin heikossa taloudellisessa tilanteessa elävien ihmisen sekä perheiden elämä on ajettu entistä ahtaammalle. Tästä huolimatta heihin kohdistetaan entistä enemmän leikkaustoimia.

Tutkimani ilmiö on tällä hetkellä hyvinkin ajankohtainen ja poikii varmasti paljon vielä tutkimuksia. Tai näin ainakin uskon ja toivon. Itse näen, että jatkossa olisi

tärkeää tutkia, miten pääministeri Petteri Orpon hallituksen leikkaustoimet toimeentulotukeen vaikuttavat jatkossa kansalaisten mielikuviin toimeentulotuesta ja toimeentulotukiasiakkaista? Entä millainen vaikutus näillä leikkaustoimilla on toimeentulotuen hakemiseen? Jos tuen hakeminen entisestään vähenee, mitä se yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta tarkoittaa? Entä onko juuri häpeä se syy, että tuen hakeminen vähenee entisestään, kun ihmiset, jotka tähän asti ovat pärjänneet omillaan ovatkin joutuneet uuteen tilanteeseen henkilökohtaisen huonontuneen taloustilanteen myötä? Tämä on uusi tilanne kaikille, mikä puhuttaa tällä hetkellä paljon. Toivon, että asian esillä olo lisäisi tietoutta toimeentulotuesta ja sitä tarvitsevista, murtaisi ennakkoluuloja ja auttaisi ymmärtämään paremmin heikko-osaisia. Joka tapauksessa uskon, että tuonnempana tullaan tekemään vielä paljon tutkimusta Orpon hallituksen toimeentulotuki uudistuksesta, sen hyödyistä sekä haitoista.

LÄHTEET

- Ahola, Elina & Hiilamo, Heikki: Johdanto. Teoksessa Ahola, Elina & Hiilamo, Heikki (toim.). Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008-2010. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 127 2013, 11-14.
- Andersen, Martin M., Varga, Somogy & Folker, Anna p. (2022): On the definition of stigma. *Journal of Evaluation in Clinical Practise* 28:5, 847-853.
Doi:[10.1111/jep.13684](https://doi.org/10.1111/jep.13684)
- Autti, Ella, Suhonen, Marjo & Pietiläinen, Ville (2023): Häpeä organsiaatioilmionäsatunnainen tunnekokemus vai systemaattinen vallan ja sosiaalisen kontrollin mekanismi? *Hallinnon tutkimus* 42:4, 455-473. Saatavilla <[111896-Artikkelin teksti-297383-1-10-20230907 \(1\).pdf](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/20230907/1/111896-Artikkelin_teksti-297383-1-10-20230907%20(1).pdf)>.
- Balsamo, Michela, Macchia, Antonella, Carlucci, Leonardo, Picconi, Laura, Tommasi, Marco, Gilbert, Paul & Saggino, Aristide (2015): Measurement of External Shame: An Inside View. *Journal of Personality Assessment* 97:1, 81-89.
Doi:[10.1080/00223891.2014.947650](https://doi.org/10.1080/00223891.2014.947650)
- Baumberg, Ben (2016): The stigma of claiming benefits: a quantitative study. *Journal of Social Policy* 45:2, 181-199. Doi:[10.1017/S0047279415000525](https://doi.org/10.1017/S0047279415000525)
- Becker, Howard S. (2007): *Telling About Society*. Chicago/ London: The University of Chicago Press.
- Blomberg, Helena, Kallio, Johanna & Kroll, Christian (2016): Häpeää ja laiskuutta. Asiakkaiden, muiden kansalaisten sekä katutason työntekijäryhmien käsitykset toimeentulotukiasiakkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81:3, 301-312. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130699/YP1603_Blombergym.pdf?sequence=4&isAllowed=y>.
- Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2020): For better and for Worse? On the Transformation of the Finnish Social Assistance Scheme. *Social Work & Society* 1:18, 1-10. Saatavilla <[admin,+13_For+Better+and+for+Worse.pdf](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136129/URN_ISBN_978-952-343-093-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y)>.
- Blomgren, Sanna & Saikkonen, Paula (2018): Toimeentulotukiuudistus haastoi kuntien ja Kelan yhteistyön: kuntakyselyn tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 7/2018. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136129/URN_ISBN_978-952-343-093-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 4.11.2023.
- Elovainio Mirka & Kivipelto Minna: Aikuissosiaaliryöyön asiakkaiden palvelujen ja etuuskien käyttö. Teoksessa Kivipelto, Minna (toim.). Toimeentulotuki ja aikuissosiaaliryöy. Löyötykö keinoja toimeentulotuen tarpeen vähentämiseen? Keuruu: Kaks-Kunnallisan kehittämssäätiö 2023, 46-81.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Et kuulu kohderymään. Teoksessa Isola, Anna-Maria, Larivaara, Meri & Mikkonen, Juha (toim.): *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä*. Avain, Keuruu 2007, 19-22.
- Frank, Adam J. & Wilson, Elizabeth A.: *A Silvan Tomkins Handbook. Foundations fo Affect Theory*. Minneapolis/ London: University of Minnesota Press 2020.

- Goffman, Erving (1963): Stigma. Notes on the management of spoiled identity. New York: Simon & Schuster.
- Halmetoja, Antti & Rintala, Taina (2020): Perustoimeentulotuen Kela-siirto valmisteltiin kiireellä ja asiantuntijatieto jätettiin hyödyntämättä. *Janus* 2:28, 185-193. Saatavilla <[90049-Artikkelin teksti-159022-1-10-20200608.pdf](#)>.
- Hiilamo, Heikki, Kivipelto, Minna, Moisio, Pasi, Mukkila, Susanna, Nykänen, Eeva, Ollonqvist, Joonas, Peltoniemi, Johanna, Saikku, Peppi, Tervola, Jussi, Tuovinen, Anna-Kaisa & Virrankari, Lotta (2023): Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027. *Työpaperi* 45/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147877/URN_ISBN_978-952-408-229-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 28.4.2024.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009): Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hyvärinen, Matti & Hatavara, Mari: Konstuktionismi kertomusten tutkimuksessa. Teoksessa Niska, Miira, Venäläinen, Satu, Olakivi, Antero & Canada, Jose A. (toim.). *Sosiaalinen konstruktionismi. Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista*. Tampere: Vastapaino 2024, 119-140.
- Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa (2019): Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Saatavilla <https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvio_innin_ohje_2019.pdf>, luettu 30.3.2024.
- Jaakkola, Jouko: Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.). *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto 1994, 71-162.
- Jokinen, Arja: Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.). *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino 2016, 249-266.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi: Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.). *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino 2016, 75-104.
- Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.). *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino 2016, 25-50.
- Jokinen, Eeva, Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi: Johdatus prekaarien affektien tutkimukseen. Teoksessa Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (toim.). *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 118 2015, 7-30.
- Juhila, Kirsi: Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Tilanteisesta kulttuuriseen kontekstiin. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.). *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino 2016, 369-410.

- Kainulainen, Sakari, Karppinen, Kalle & Saari, Juho (2013): Ruoka-avun kohdentuminen Turussa. Selvitys leipää jonottavien ihmisten hyvinvoinnista. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavilla <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/148802/ENNAKKOTIET_O.pdf?sequence=1>, luettu 3.10.2023.
- Kallio, Johanna, Lintunen, Lotta, Niemelä, Mikko, Blomberg, Helena & Kroll, Christian (2020): Lurjuksista kunnon kansalaisia? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin 2012-2018. Yhteiskuntapolitiikka 85:3, 247-258. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140101/YP2003_Kallioym.pdf?sequence=2>.
- Kallio, Johanna & Niemelä, Mikko (2017): Kuka ansaitsee tulla autetuksi? Kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin Suomessa vuonna 2015. Janus 25:2, 144-159. Saatavilla <<https://journal.fi/janus/article/view/57360/25821?acceptCookies=1>>.
- Kelan myöntämää perustoimeentulotukea sai vuonna 2023 runsaat 250 000 kotitaloutta- ukrainalaisia kotitalouksia tuoen saajissa enemmän kuin aiemmin (2024a). Tilastot. Kela. Saatavilla <<https://www.kela.fi/ajankohtaista/6116608/kelan-myontamaa-perustoimeentulotukea-sai-vuonna-2023-runsaat-250-000-kotitaloutta-ukrainalaisia-kotitalouksia-tuen-saajissa-enemman-kuin-aiemmin>>, luettu 26.7.2024.
- Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula (2018): Hyvinvointia niukkuudesta? Kokemuksia viimesijaisesta turvasta. Janus 26:1, 57-72. Saatavilla <[65291-Artikkelin teksti-88192-1-10-20180305.pdf](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138193/URN_ISBN_978-952-343-348-9.pdf?sequence=1)>.
- Kivipelto, Minna, Tanhua, Hannele & Jokela, Merita (2019): Selvitys toimeentulotukiuudistuksen vaikutuksista. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138193/URN_ISBN_978-952-343-348-9.pdf?sequence=1>, luettu 19.10.2023.
- Kivipelto, Minna, Tanner, Niina, Knop, Jade & Hiilamo, Heikki (2021): Toimeentulotukiuudistus ei vapauttanut aikaa sosiaalityöhön-sosiaalihuollon tukea tarvitsevien asiakkaiden avun saanti vaikeutunut. Tutkimuksesta tiiviisti 41/2021. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142860/URN_ISBN_978-952-343-697-8.pdf?sequence=1>, luettu 19.10.2023.
- Korkeila, Jyrki: Mitä häpeäleima on? Teoksessa Korkeila, Jyrki, Joutsenniemi, Kaisla, Sailas, Eila & Oksanen, Jorma (toim.). Irti häpeäleimasta. Helsinki: Duodecim 2011, 20-31.
- Korpela, Tuija, Heinonen, Hanna- Mari & Laatu, Markku (2024): Madaltuiko asiointikynnys? Perustoimeentuloasiakkuus Helsingissä ennen ja jälkeen Kela-siirron. Janus 32:2, 151-169. Saatavilla <[Madaltuiko asiointikynnys? Perustoimeentulotukiasiakkuus Helsingissä ennen ja jälkeen Kela-siirron - pdf \(journal.fi\)](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142860/URN_ISBN_978-952-343-697-8.pdf?sequence=1)>.

- Korpela, Tuija, Heinonen, Hanna-Mari, Laatu, Markku, Raittila, Simo & Ylikännö, Minna: Johdanto. Teoksessa Korpela, Tuija, Heinonen, Hanna-Mari, Laatu, Markku, Raittila, Simo & Ylikännö, Minna (toim.). Ojasta allikkoon? Toimeentulotukiuudistuksen ensi metrit. Helsinki: Kela 2020, 8-29. Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/bf333358-1202-43eb-9ef8-cd6badc38d8d/content>, luettu 19.6.2024.
- Kosonen, Miia, Laaksonen, Salla-Maaria, Rydenfelt, Henrik & Terkamo-Moisio, Anja (2018): Sosiaalinen media ja tutkijan etiikka. Media & viestintä 41:1, 117-124. Saatavilla <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/69924/31024?acceptCookies=1>
- Kuivalainen, Susan: Toimeentulotuen muuttunut asema. Teoksessa Kuivalainen, Susan (toim.). Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Tampere: THL-Raportti 9/2013 2013, 15-36.
- Kuivalainen, Susan (2007): Toimeentulotuen alikäytön laajuus ja merkitys. Yhteiskuntapolitiikka 72:1, 49-56. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101200/071kuivalainen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Kulmala, Anna (2004): Toiset identiteettiä rakentamassa. Yhteiskuntapolitiikka 69:3, 231-241. Saatavilla < [sivut \(julkari.fi\)](http://sivut.julkari.fi) >.
- Kuula, Arja (2013): Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Laihiala, Tuomo (2018): Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista. Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus. Kuopio: University of Eastern Finland. Väitöskirja.
- Laihiala, Tuomo, Kallio, Johanna & Ohisalo, Maria (2017): Personal and social shame among the recipients of charity food aid in Finland. Research on Finnish Society 10:1, 73- 85. Saatavilla < <https://fjsr.journal.fi/article/view/110767/65117?acceptCookies=1> >.
- Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta 2015. 815/26.2.2015.
- Link, Bruce & Phelan, Jo (2001): Conceptualizing Stigma. Annual Review of Sociology 27(1), 363-385. Doi: [10.1146/annurev.soc.27.1.363](https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.363)
- Loughlin, Michael, Dolezal, Luna, Hutchinson, Phil, Subramani, Supriya, Milani, Raffaella & Lafarge, Caroline (2022): Philosophy and the clinic: stigma, respect and shame. Journal of Evaluation Clinical Practise 28, 705-720. Doi:[10.1111/jep.13755](https://doi.org/10.1111/jep.13755)
- Maanmieli, Karoliina (2019): Häpeä suomalaisten mielisairaalamuistoissa. Elore 26:1, 29-41. Saatavilla <[79540-Artikkelin teksti-122654-1-10-20190620.pdf](https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/de081e24-9a25-4acf-8877-b0e7a2fabf64/content)>.
- Muhonen, Teemu (Helsingin sanomat 19.9.2024): Toimeentulotukeen tulossa uusia leikkauksia.
- Muuri, Anu (2008): Sosiaalipalveluja kaikille ja kaiken ikää? Tutkimus suomalaisten mielipiteistä ja kokemuksista sosiaalipalveluista sekä niiden suhteesta legitimitettiin. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saatavilla < <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/de081e24-9a25-4acf-8877-b0e7a2fabf64/content> >, luettu 18.11.2023.

- Niemelä, Heikki, Pykälä, Pertti, Sullström, Risto & Vanne, Risto (2007): Suomalaisen sosiaaliturvan kehitys ja kansalaisen elinvaiheet. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Saatavilla <<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/0a0796f3-4b30-41f8-b169-710c282105d4/content>>, luettu 13.10.2023.
- Niemelä, Heikki & Salminen, Kari (2006): Suomalainen sosiaaliturva. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysministeriö & Työeläkevakuuttajat TELA r.y.
- Niska, Miira, Venäläinen, Satu, Olakivi, Antero & Canada, Jose A.: Sosiaalisen konstruktionismin juuret ja versiot. Teoksessa Niska, Miira, Venäläinen, Satu, Olakivi, Antero & Canada, Jose A. (toim.). Sosiaalinen konstruktionismi. Miten tarkastella tulkintojen ja todellisuuden sosiaalista rakentumista. Tampere: Vastapaino 2024, 13-60.
- Ohjeet: Tietoarkisto. Saatavilla <<https://services.fsd.tuni.fi/help>>, luettu 27.4.2024.
- Ohls, Carolina (2016): A Qualitative Study Exploring Matters of III-being and Well-being in Norwegian Activation Policy. *Social Policy & Society* 16:4, 593-606. Doi:[10.1017/S1474746416000397](https://doi.org/10.1017/S1474746416000397)
- Ollonqvist, Joonas, Hiilamo, Heikki, Moisio, Pasi, Mukkila, Susanna, Peltoniemi, Johanna, Tervola, Jussi & Virrankari, Lotta (2023): Säästötoimet osuvat pienituloisiin- Hallitus tavoittelee talouden tasapainottamisen lisäksi sosiaalipolitiikan suunnanmuutosta. Tutkimuksesta tiiviisti 62/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147878/URN_ISBN_978-952-408-228-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 28.4.2024.
- Oorschot, Wim van (1999): Who Should Get What, and Why? On Deservingness Criteria and the Conditionality of Solidarity Among the Public. *Policy & Politics* 28:1, 34-45. Doi: [10.1332/0305573002500811](https://doi.org/10.1332/0305573002500811)
- Perustoimeentulotuen siirto Kelalle: Toimeenpanon vaikutusten arvioinnin merkitys lainvalmistelussa (2020): Valtiontalouden tarkastusvirasto. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 1/2020. Saatavilla <[1/2020 Perustoimeentulotuen siirto Kelalle: Toimeenpanon vaikutusten arvioinnin merkitys lainvalmistelussa \(vtv.fi\)](https://www.vtv.fi/1/2020-Perustoimeentulotuen-siirto-Kelalle-Toimeenpanon-vaikutusten-arvioinnin-merkitys-lainvalmistelussa)>, luettu 10.6.2024.
- Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2019): Uusi diskurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, Samuli, Tolonen, Emma & Peltola, Piia (2024): Toimeentulotuki 2023. Toimeentulotuen saajien määrä jatkoi laskua vuonna 2023. Tilastoraportti 20/2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/149029/Toimeentulotuki%202023.pdf?sequence=1>>, luettu 26.7.2024.
- Potinkara, Nika, Raippalinna, Liia-Maria & Turunen, Arja: Diskurssintutkimus. Teoksessa Fingerroos, Outi, Kajander, Konsta & Lappi, Tiina-Riitta (toim.). Kulttuurien tutkimuksen menetelmät. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2022, 329-350.

- Pulma, Panu: Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.). Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto 1994, 15-70.
- Pynnönen, Anu (2013): Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42412/978-951-39-5471-0.pdf?sequence=1>>, luettu 24.11.2023.
- Pynnönen, Anu (2015): Varjosta valokeilaan. Kriittisiä diskurssianalyyskejä huonosta johtamisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/46572/978-951-39-6259-3_vaitos_19082015.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, luettu 26.3.2023.
- Robins, Richard W. & Schriber, Roberta A. (2009): The Self-Conscious Emotions: How are they Experienced, Expressed, and Assessed? *Social and Personality Psychology Compass* 3:6, 887-898. Doi:[10.1111/j.1751-9004.2009.00217.x](https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2009.00217.x)
- Rovamo, Essi & Toikko, Timo (2019). Päihde- ja mielenterveystyöhön kohdistetut negatiiviset asenteet ja assosiativinen stigma. *Yhteiskuntapolitiikka* 84:3, 281-291. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138272/YP1903_Rovamo%26Toikko.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.
- Scheff, Thomas (2016): The S-word is Taboo: Shame is Invisible in Modern Societies. *J Gen Practise* 4:1, 1-6. Doi:[10.4172/2329-9126.1000217](https://doi.org/10.4172/2329-9126.1000217)
- Scheff, Thomas J. (2003): Shame in Self and Society. *Symbolic Interaction* 26:2, 239-262. Doi: [10.1525/si.2003.26.2.239](https://doi.org/10.1525/si.2003.26.2.239).
- Sedighimornani, Neda (2018): Shame and its Features: Understanding of Shame. *European Journal of Social Sciences Studies* 3:3, 75-106. Doi: [10.5281/zenodo.1453426](https://doi.org/10.5281/zenodo.1453426)
- Tangney, June P., Stuewig, Jeffrey & Mashek, Debra (2007): Moral Emotions and Moral Behavior. *Annual Review of Psychology* 345-376. Doi:[10.1146/annurev.psych.56.091103.070145](https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070145)
- Tangney, June Price, Miller, Rowland S., Flicker, Laura & Barlow, Deborah Hill (1996): Are Shame, Guilt, and Embarrassment Distinct Emotions? *Journal of Personality and Social Psychology* 7:6, 1256-1269. Doi:[10.1037/0022-3514.70.6.1256](https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.6.1256)
- Tervola, Jussi & Mäkinen, Lauri (2023): Toimeentulotuen perusosan historia ja riittävyys nykypäivänä. *Yhteiskuntapolitiikka* 88:4, 392-401. Saatavilla <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147252/YP2304_Tervola%26M%c3%a4kinen.pdf?sequence=8&isAllowed=y>.
- Tietopaketti: toimeentulotuki. Tilastot. Kela. Saatavilla <<https://tietotarjotin.fi/tietopaketti/2699589/tietopaketti-toimeentulotuki>>, luettu 26.7.2024.
- Toikko, Timo (2005): Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.
- Toimeentulotuen kokonaisuudistuksen valmistelu käynnistyy (2024): Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <[Toimeentulotuen kokonaisuudistuksen valmistelu käynnistyy - Sosiaali- ja terveysministeriö \(stm.fi\)](https://www.stm.fi/toimeentulotuen-kokonaisuudistuksen-valmistelu-kaynnistyy-sosiaali-ja-terveysministerio)>, luettu 6.8.2024.

- Toimeentulotukihakemusten käsittelyajat huhtikuussa 2024. Toimeentulotuen käsittelyajat pidentyivät verrattuna lokakuuhun 2023 (2024): Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <[Toimeentulotukihakemusten käsittelyajat huhtikuussa 2024 \(julkari.fi\)](#)>, luettu 6.8.2024.
- Toimeentulotuessa hyväksyttäviin asumismenoihin muutos 1.4.2024 - näin se näkyy vuokranantajille (2024b). Kela. Saatavilla <[Toimeentulotuessa hyväksyttäviin asumismenoihin muutos 1.4.2024 - näin se näkyy vuokranantajille | Kela](#)>, luettu 6.8.2024.
- Urponen, Kyösti: Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (toim.). Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto 1994, 163-260.
- Valkonen, Leena & Kaurala, Marjatta (2023): Hallitusohjelman ehdotukset lisäävät köyhyyttä ja vaarantavat yhä useamman ihmisarvoisen elämän edellytykset. EAPN-Fin. Saatavilla <<https://www.eapn.fi/hallitusohjelman-ehdotukset-lisaavat-koyhytta-ja-vaarantavat-yha-useamman-ihmisarvoisen-elaman-edellytykset/>>, luettu 19.11.2023.
- Varjonen, Sampo: Miksi perustoimeentulotuki siirrettiin Kelaan? Poliittinen päätöksenteko toimeentulotukiuudistuksessa. Teoksessa Korpela, Tuija, Heinonen, Hanna-Mari, Laatu, Markku, Raittila, Simo & Ylikännö, Minna (toim.). Ojista allikkoon? Toimeentulotukiuudistuksen ensi metrit. Helsinki: Kela 2020, 30-59.
- Vilka, Hanna (2015): Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vuoden 2024 sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arviointi (2023): Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla <https://stm.fi/documents/1271139/148062577/V+2024+sosiaaliturvamuutosten+yhteisvaikutukset_muistio.pdf/24e8c11e-78cb-bf3e-6018-ad80359fb45a/V+2024+sosiaaliturvamuutosten+yhteisvaikutukset_muistio.pdf?t=1696842353098>, luettu 28.4.2024.
- Walker, Robert (2014): The Shame of Poverty. *Journal of Poverty* 22:4, 310-333. Doi:[10.1093/acprof:oso/9780199684823.001.0001](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199684823.001.0001)

LIITTEET

LIITE 1

FSD3475 ARKIPÄIVÄN KOKEMUKSIA KÖYHYDESTÄ -KIRJOITUSKILPAILU 2019

FSD3475 EVERYDAY EXPERIENCES OF POVERTY: SELF-ADMINISTERED WRITINGS 2019

Tämä dokumentti on osa yllä mainittua Yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon arkistoitua tutkimusaineistoa.

Dokumenttia hyödyntävien tulee viitata siihen asianmukaisesti lähdeviitteellä.

This document forms a part of the above mentioned dataset, archived at the Finnish Social Science Data Archive.

If the document is used or referred to in any way, the source must be acknowledged by means of an appropriate bibliographic citation.

Detta dokument utgör en del av den ovannämnda datamängden, arkiverad på Finlands samhällsvetenskapliga dataarkiv.

Om dokument är utnyttjat eller refererat till måste källan anges i form av bibliografisk referens.

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu

Järjestämme kirjoituskilpailun, jonka aiheena on köyhyys arjessa. Keräämme tavallisten ihmisten kokemuksia siitä, minkälaista on olla köyhä nyky-Suomessa. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä.

Toivomme, että kirjoitat vapaamuotoisesti omin sanoin siitä, miten köyhyys tuli elämäsi ja mitä keinoja käytät arjessa pärjätäksesi. Tärkeää on, että kirjoitat omista kokemuksistasi ja että kerrot, mihin ajankohtaan kokemuksesi suunnilleen sijoittuvat.

Palkitsemme kirjoitukset

1. palkinto 3 x 500 €
2. palkinto 3 x 100 €

Palkinnonsaajat valitsee raati, johon kuuluvat Jouko Karjalainen, Meri Larivaara, Juha Mikkonen, Anna-Stina Nykänen, Maria Ohisalo ja Mathias Rosenlund.

Palkintokriteerit

- omasta elämästä todenmukaisesti ja suorasanaisesti kerrottu
- kuvaa tämän ajan köyhyyttä
- tuo myös uusia näkökulmia köyhyyteen Lähettäessäsi kirjoituksesi

Lähettäessäsi kirjoituksesi

- lisää viestiin nimesi, puhelinnumerosi ja sähköpostiosoitteesi/osoitteesi. Nämä tiedot muodostavat henkilörekisterin. Tutustu tietosuojailmoitukseen, jossa kerrotaan tietojen käyttämisestä

<https://blogs.helsinki.fi/arkipaivankokemuksiakoyhyyydesta/files/2019/07/Tietosuojailmoitus.pdf>

- lisää viestiin seuraava lause: "Kirjoitukseni saa arkistoida Tietoarkistoon. Tutkijat saavat arkistoida yhteystietoni seurantakeruuta varten". Näin kirjoituksesi voidaan arkistoida tutkimuskäyttöä varten. Voit keskeyttää tutkimukseen osallistumisesi milloin tahansa ilmoittamalla siitä järjestäjille.
- Voit osallistua myös pelkkään kilpailuun.
-

Vastaa mielelläni kysymyksiin ja kiitän lämpimästi osallistumisestasi.

Elina Turunen, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto

[yhteystiedot poistettu]

Kirjoitusohjeet

- Kirjoituksen pituus voi olla enintään 10 sivua / 30 000 merkkiä. Pienet ja lyhyetkin kirjoitukset ovat arvokkaita.
- Voit kirjoittaa nimimerkillä. Älä käytä samaa nimimerkkiä, jota käytät muualla, vaan keksi nimimerkki vain tätä kirjoituskilpailua varten. Vältä kirjoituksessasi oikeiden nimien käyttöä silloin, kun kerrot yksityisistä henkilöistä. Hälvennä jo kirjoitusvaiheessa asioita, joiden perusteella sinut tai muut henkilöt voisi tunnistaa.
- Lisää kirjoitukseesi tiedot sukupuolestasi, iästäsi, paikkakunnastasi, koulutuksestasi ja ammatistasi tai entisestä ammatistasi. Nämä tiedot ja mahdollinen nimimerkkisi liitetään kirjoitukseesi, kun se arkistoidaan.
- Kilpailuun voivat osallistua täysi-ikäiset henkilöt.
- Tutkimushankkeen päätyttyä kirjoituksesi arkistoidaan Tietoarkistoon (www.fsd.uta.fi) tieteellistä tutkimus- ja opetuskäyttöä sekä yliopistojen ylempiä opinnäytteitä varten. Arkistoituja kirjoituksia käyttäviltä edellytetään aineiston käyttöä koskeva käyttöehtositoumus. Kirjoituksiasi käsitellään tietosuoja-asetuksen mukaisesti akateemisen ja kirjallisen ilmaisun tarkoitukseen.
- Tutkijat säilyttävät henkilö- ja yhteystiedot sisältävän koodiavaimen mahdollisia vapaaehtoista seurantatutkimusta koskevia yhteydenottoja varten. Rekisterinpitäjä on Helsingin yliopisto. Yhteyshenkilöt ovat Elina Turunen [yhteystiedot poistettu] ja Anna-Maria Isola [yhteystiedot poistettu] .
- Sinulla on oikeus peruuttaa suostumus, saada pääsy yhteystietoihisi, oikaista niitä ja rajoittaa ja vastustaa niiden käsittelyä.
- Kilpailuaika on 3.7.-15.10.2019. Lähetä kirjoituksesi sähköpostin liitetiedostona osoitteeseen [yhteystiedot poistettu] tai käsin kirjoitettu teksti osoitteeseen Elina Turunen, [yhteystiedot poistettu] .

Kirjoituskilpailun järjestävät: Elina Turunen (Helsingin yliopisto), Heikki Hiilamo (Helsingin yliopisto) ja Eeva-Maria Grekula (Turun yliopisto), Anna-Maria Isola, EAPN-Fin – Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen verkoston kansalaistointiryhmä sekä Kuka kuuntelee köyhää? -verkosto

Kirjoituskilpailua ovat tukeneet: EAPN-Fin – Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto, MIELI Suomen Mielenterveys ry, Työttömien Keskusjärjestö ry, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen Setlementtiliitto ry, Takuusäätiö, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Kirkon Diakonia ja sielunhoito, Suomen Punainen Risti sekä Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Kirjoituskilpailun tulokset julkaistaan 31.3.2020 mennessä kilpailun verkkosivuilla (<https://blogs.helsinki.fi/arkipaivankokemuksiakoyhydesta>). Palkinnon saajiin otetaan yhteyttä henkilökohtaisesti, ja heidän kanssaan sovitaan kirjoitusten julkaisemisesta.

Helsingin yliopiston Ihmistieteiden eettisen ennakkoarvioinnin toimikunta on antanut lausunnon tutkimuksen eettisyydestä 16.4.2019.